

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Tuğba BAYRAKDARLAR

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi
tbayrakdarlar@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8218-4517>

Türkmen Masallarında Formeller

Formals in Turkmen Folk Tales

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 30.07.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

BAYRAKDARLAR, T. (2023) Türkmen Masallarında Formeller. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1617-1655. <https://doi.org/10.34083/akaded.1315298>

BAYRAKDARLAR, T. (2023). Formals in Turkmen Folk Tales. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 617-1655. <https://doi.org/10.34083/akaded.1315298>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Öz

Masallar, sözlü kültür ürünleri içerisinde taşıdığı zengin malzeme itibarıyla şekil ve içerik özellikleri bakımından üzerinde çeşitli çalışmalar yapılan türlerden biridir. Kendine has geleneksel bir üslubu ve formu olan bu metinler, anlatıcı tarafından bilinçli ve ustalıklı icra edildiğinde dinleyiciyi tesiri altına alıp derinden etkileyen niteliktedir. Bu yönüyle anlatı sırasında türü başarılı bir şekilde nakletmeyi amaçlayan masalcının yararlandığı bazı yardımcı söz kalıpları bulunmaktadır. Halk edebiyatında kalıp ifade, tekerleme veya formel adıyla bilinen bu yardımcı söz ve söz öbekleri, masalların temel yapısal özelliklerindedir ve metnin çeşitli yerlerinde türlü amaçlarla kullanılmaktadır. Bu çalışmada zengin bir masal külliyatına sahip olan Türkmen Türklerinin halk masallarından seçilen örnekleri üzerinden formeller incelenip sınıflandırılmıştır. Türkmen masallarının formelleri üzerine detaylı bir tasnif çalışmasının bulunmaması, bu araştırmanın hareket noktasını oluşturmuştur. Bu amaçla hazırlanıp tarama-fişleme ve sınıflandırma metodu esasına göre yapılan çalışmanın giriş bölümünde formel kavramının tanımı ve tasnifine yönelik kısa bir bilgilendirmenin ardından tespit edilen örnekler; başlangıç formelleri, bağlayış formelleri, benzer durumda kullanılan formeller ve bitiş formelleri olmak üzere dört ana bölümde, çeşitli alt başlıklar hâlinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. İnceleme neticesinde formellerin Türkmen masallarında büyük oranda korunduğu, bazı ifadelerin kullanımının yaygın olduğu, tekerlemeli ifadelerin ise oldukça az sayıda kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Formel, kalıp söz, masal, tekerleme, Türkmen ertekileri

Abstract

Tales are one of the genres on which various studies have been carried out in terms of form and content features due to the rich material they contain in oral cultural products. Having a unique traditional style and form, these texts have the quality of affecting the audience deeply when they are performed consciously and skillfully by the narrator. In this respect, there are some auxiliary phrases used by the storyteller who aims to successfully convey the genre during the narration. Known as formulaic expression, tongue twister or formal in folk literature, these auxiliary words and phrases are among the basic structural features of tales and are used for various purposes in various parts of the text. In this study, the formals were analyzed and classified over the selected examples from the folk tales of the Turkmen Turks, who have a rich corpus of tales. The lack of a detailed classification study on the formals of Turkmen tales constituted the starting point of this research. After a brief introduction on the definition and classification of the formal concept in the introduction part of the study, which was prepared for this purpose and carried out on the basis of scanning, profiling, and classification method, the examples identified were evaluated by being classified in four main sections as being primary formals, linking formals, formals used in similar cases, and concluding formals, and under various sub-headings. As a result of the analysis, it was observed that the formals were largely preserved in Turkmen tales, that the use of some expressions was common, and that the expressions with tongue twisters were used very limited in number.

Keywords: Formal, phrase, tale, tongue twister, Turkmen folk tales

Giriş

Masal, destan, halk hikâyesi gibi sözlü kültür ürünlerinde yaygın; efsane, rivayet ve fıkralarda ise daha seyrek olarak kullanılıp icra ortamında anlatının başından sonuna kadar dinleyicinin ilgi ve dikkatini canlı tutmaya yarayan, anlatıcı ile dinleyicinin masal diyarına doğru birlikte çıktığı düşsel yolculukta bağ kurarak türün kompozisyon bütünlüğü içerisinde ifade edilmesi için başvurulan kalıp ifadelere *formel* adı verilmektedir.

Formellerle ilgili Milman Parry'den günümüze kadar çeşitli çalışmalar¹ yapılmış ve konu hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Parry'e göre formeller (Atay, 2006, s. 8), "Esas itibarıyla, verilmek istenen bir fikri ifade etmek için aynı ölçü şartlarına uygun ve düzenli olarak kullanılan kelime grubudur" şeklinde tarif edilir. Karl Reich (2011, s. 187-188) bu konuda günümüzde pek çok bilim insanı tarafından kabul edilen Parry'nin görüşünün, herhangi bir araştırma veya inceleme yapılırken esas alınması gerektiğini fakat belli bir geleneğe uygulanmasında birtakım ayarlama ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Ayten Atay (2006, s. 26), Reich'in formellerin dil ile geleneğin şartlarına göre şekillenmesi ve bu bağlamda bir gelenekten diğerine mekanik olarak taşınmasının mümkün olmaması doğrultusundaki görüşüyle bağlantılı olarak bir toplumun sözlü kültürünü değerlendirirken sözlü ürünlerinde ve dil çalışmalarında formellerin önemli bir hareket noktası olduğuna değinir. Dolayısıyla formellerin folklor çalışmalarında özellikle masal, destan, halk hikâyesi gibi geniş hacimli metinlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması esnasında dikkat çeken, üzerinde ayrıca durulması gereken bir konu olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle tanımlanan bu söz ve söz öbekleri, dâhil olduğu metni zenginleştirme, bezeme ve geliştirme özelliğiyle metnin yapısı ve icra geleneğinde önemli işlevlere sahiptir. Türkiye'de formeller üzerine tasnifi ve çalışmaları bulunan Saim Sakaoğlu'na göre belirli görev ve şekle sahip olup masalın güzelliğinin korunması için usta anlatıcı tarafından en uygun yerde kullanılması gereken kalıp sözler şu şekilde açıklanır:

"Masalların belli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözleri hemen her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlere 'formel' yani 'kalıp sözler' adını veriyoruz." (2016, s. 83)

¹ Batı'da masal tekerlemeleri ile ilgili F. M. Luzel, P. Sebillot, R. Petch, R. Basset, J. Polivka, S. Thompson gibi araştırmacılar çalışmalar yapmıştır. Slav masallarının formelleri üzerine R. M. Volkov, V. P. Anikin, E. V. Pomerantseva, L. G. Barag, N. M. Gerasimova'nın çalışmaları bulunmaktadır (Eren, 2020, s. 163-164).

Formeller konusunu asıl halk masallarından ayrı olarak hayvan masalları üzerinden değerlendiren Ali Berat Alptekin (2000, s. 159) masalların bünyesindeki *formel* adı verilen kalıp ifadelerin anlatıcının ustalığını gösterirken anlatıcı ile dinleyici arasında iletişim sağladığını, bu yönüyle her iki kesime de haz verdiğini belirterek yapının icra ortamındaki işlevine ve etkisine değinir.

Erman Artun (2014, s. 198) formelleri, “Masalın bünyesinde belirli görevlere ve belirli bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadeler” şeklindeki genel ve kısa bir biçimde tanımlayarak bu unsurların masallardaki kullanım işlevlerine dikkat çeker.

Mehmet Ali Yolcu (2011, s. 77) masalarda yer alan kalıp ifadelerin, halk hikâyelerinde olduğu gibi, diğer sözlü kültür ürünlerine nazaran daha belirgin bir durumda olduğunu ve dinleyicilerin dikkatini çekme işlevinin yanı sıra masal anlatıcısı tarafından inandırıcılıktan uzak olan anlatının olağanüstülük özelliğini ortaya koymak amacıyla da kullanıldığını belirtir. Benzer bir şekilde Ali Duymaz (2002, s. 58) masal tekerlemelerini masalarda dinleyiciyi metne hazırlayan, anlatıların uydurma ve gerçek dışı olduğunu ifade etmeye yarayan ve mekân ile zaman arasındaki geçişi sağlamada kullanılan kalıp ifadeler olarak tanımlayarak giriş ve geçiş formellerinin temel işlevine değinir.

Naciye Yıldız (2004, s. 160) da Türk destancılık geleneğinin üslup özelliği olarak değerlendirdiği formellerin destan icrasına başlarken ve tamamlarken yararlanılan başlangıç ve bitiş kalıpları ile birlikte destanda at ve savaş tasvirleri, kızların güzelliği, erkeklerin yiğitliği, destanda yer alan diğer kahramanların tanıtımı yapılması gibi çeşitli durumlarda kullanılan “birinci ağızdan dinleyicilere hitaben söz söyleme” olarak adlandırdığı kalıp sözlerden meydana geldiğine ifade eder.

Masal ve destan gibi türler üzerine çalışan araştırmacılar tarafından Türkiye’de formeller üzerine hazırlanmış makale², tebliğ³ ve lisansüstü tezi⁴ olarak çeşitli

² Bu çalışmalara örnek olarak bk. Alptekin, A. B. (2000). Hayvan masallarının formel yapısı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 157-185; Yıldız, N. (2003). Türk destanlarında bitiş kalıpları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 309-319; Atay, A. (2006). Nogay masallarında formeller. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, (21), 25-38; Yolcu, M. A. (2011). Azerbaycan masallarında formeller ve formel unsurlar. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1), 75-88; Kızı, H. Ş. A. (2011). Folklorlarda formeller. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi (Azerbaycan Özel Sayısı)*, 4 (8), 372-375; Bars, M. E. (2011). Formeller ve Kerem ile Ashı Hikâyesi’nde bazı kullanımları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4 (2), 7-14; Eren, M. T. (2020). Halk edebiyatı çerçevesinde Türk ve Rus halk masallarında yer alan formeller. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 159-183; Karagöz, E. (2020). Masalarda başlangıç formelleri: İdil-Ural (Tatar ve Başkurt) masalları örneği. *Millî Folklor*, Yıl 32, 16 (128), 60-75; Karagöz, E. (2021). Masalarda bitiş formelleri: İdil Ural (Tatar) masalları örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (36), s. 1207-1226 vd.

³ Sakaoğlu, S. (2008). Türk Dünyası masallarının başlangıç kalıp sözlerinden ‘bir varmış bir yokmuş’ üzerine karşılaştırmalı bir deneme. 38. *ICANAS*, III, 1351-1364; Yıldız, N. (2004). “Türk

yayınlar yapılmış, her araştırmacı kendi çalışma sahası içerisinde ele aldığı metinlerde kalıp sözleri detaylı olarak inceleyerek formellerin sınıflandırılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamışlardır.

Bu çalışmada Türkmen masallarındaki formellerin değerlendirilmesi için ana materyal olarak Şirincemal Geldiyeva⁵ tarafından hazırlanan *Türkmen Halk Ertekileri (Cadılı Ertekiler)* ve *Türkmen Halk Ertekileri (Durmuş Ertekiler)*, Allaberen Kadırov tarafından hazırlanan *Yedi Davager*, Nuri Seyidov tarafından hazırlanan *Türkmen Halk Ertekileri (Hayvanlar Hakındaki Ertekiler)*, A. Baymıradov tarafından hazırlanan *Hayvanlar Hakındaki Türkmen Ertekileri* ve Saim Sakaoğlu ile Metin Ergun'un birlikte hazırladığı *Türkmen Halk Masalları* adlı eserler taranmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan Türkmen masalları Sakaoğlu'nun Türk masalları, Türkiye sahası üzerine yapmış olduğu tasnifi⁶ esasında incelenmiştir. Türkmen masallarından seçilen malzeme içerisinde tespit edilen örneklere bağlı olarak formeller⁷ genişletilerek veya daraltılarak aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir.

1. Başlangıç Formelleri

Başlangıç formelleri anlatı türlerinin giriş bölümünde kullanılan, anlatıcının kendisini ve dinleyiciyi metne hazırlamak, icra ortamını uygun hâle getirmek amacıyla başvurduğu kalıp ifadelerdir. Masallarda yaygın olarak sade veya

destanlarında birinci ağızdan sözler". ÇTAS, 8-10 Mayıs 2002, (s. 160-165), Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

⁴ Özkaynak, M. E. (2013). *Masal formellerinin sembolik çözümlemesi* (Tez No. 332024) [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi].

⁵ Geldiyeva ve Kadırov tarafından hazırlanan eserlerden seçilen toplam 70 masal tarafımızca *Türkmen Masallarında Aile Motifleri Üzerine Bir İnceleme* adlı doktora tez çalışmasında aktarılıp incelenmiş ve 2022 yılında söz konusu tez çalışmasında yer alan masal metinlerinin Türkiye Türkçesine aktarması *Türkmen Masalları Realist ve Sihirli Masallar* adıyla yayımlanmıştır. İlgili çalışmalar için bk. Bayrakdarlar, T. (2020). Türkmen Masallarında aile motifleri üzerine bir inceleme (Tez No. 628022) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]; Bayrakdarlar, T. (2022). *Türkmen masalları realist ve sihirli masallar*. Ötüken Neşriyat.

⁶ İlgili tasnif için bk. Sakaoğlu, S. (2002). Masallar. *Türk Dünyası edebiyat tarihi.2*, 181-194, AKM Yayınları; Sakaoğlu, S. (2016). *Masal araştırmaları*. Akçağ Yayınları, 7. Baskı, 84-96. Söz konusu sınıflandırma, çeşitli araştırmacılar tarafından makale, tez, tebliğ gibi çalışmalarda türler üzerinde kalıp ifadelerin değerlendirilmesi ve yeni sınıflandırılmaların belirlenmesinde kaynaklık etmiştir. Bu tasnife ek olarak inceleme sürecinde Atay ve Alptekin'in çalışmaları da göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmalar için de bk. Atay, 2006, s. 25-38; Alptekin, 2000, s. 157-185.

⁷ Sakaoğlu, Türkmen masallarında kullanılan kalıp sözleri "Masalların Başında Kullanılan Kalıp Sözler", "Masalın Ortasında Kullanılan Kalıp Sözler" ve "Sonda Kullanılan Kalıp Sözler" (2002: 281-283) başlığı altında kısaca örneklendirmiştir. Ancak bu konuda ilgili lehenin masalları üzerinde detaylı bir sınıflandırma yapılmamış ve bu durum, çalışmamızın hareket noktasını oluşturmuştur.

tekerlemeli bir yapıda yer alan bu ifadeler, masal dünyasında anlatılan olayların belirsiz ve çok eski zamanlarda gerçekleştiğine vurgu yaparken dinleyiciyi ve anlatıcıyı kurguya hazırlamaya yardımcı olur.

Erhan Solmaz (2017, s. 3-4), giriş formellerinin ilk işlevinin masal dinleyicisini uzun bir yolculuk için hazır hâle getirmek olduğunu ve bu konuda pek çok araştırmacının hemfikir olduğunu belirtirken bu işleve ek olarak anlatıcının dinleyicilerini anlatının başında düşünmeye sevk ettirmek için kullanıldığını da ifade eder. Bu yönüyle başlangıç formelleri, masal anlatımına başlarken gerekli unsurlardır ve kullanımı anlatıcının ustalığına bağlı olarak değişebilmektedir.

Başlangıç formelleri Sakaoglu'nun tasnif çalışmasında şu şekilde sınıflandırılır:

“A. Başlangıç (Giriş) Formelleri

a) Sade Başlangıç (Giriş) Formelleri

aa) Bir Varmış'lı Başlangıç Formelleri

ab) Evvel/ Eski Zaman'lı Başlangıç Formelleri

ac) Bir Varmış ve Evvel Zaman'lı Başlangıç Formelleri

b) Tekerlemeli Başlangıç (Giriş) Formelleri

aa) Tekerlemenin Sona Getirildiği Başlangıç Formelleri

ab) Tekerlemenin Başa Getirildiği Başlangıç Formelleri” (2016: 84-85).

Türkmen masallarında başlangıç formelleri sade ve tekerlemeli olmak üzere iki gruba ayrılır:

1.1. Sade Başlangıç Formelleri

Sade başlangıç formelleri, masalın girişinden itibaren *bar eken* “varmış” ve *zaman/eyyam* “zaman” kalıplarının ayrı veya bir arada kullanımıyla oluşturulan, içerisinde tekerlemeli sözlere yer vermeyen, basit cümle kalıplarından meydana gelen ifadelerdir. Türkmen masallarında geniş bir kullanımı söz konusudur.

1.1.1. “Varmış” kalıbıyla kurulan sade başlangıç formelleri

1.1.1.1. bir varmış'lı sade başlangıç formelleri

Anadolu sahası Türk masallarında “Bir varmış, bir yokmuş” şeklinde kullanılan ve dinleyicinin dikkatini belirli bir noktaya çekerken anlatılanların gerçeklikle ilgisi olmadığını⁸, anlatının henüz başındayken bu ilk cümleyle vurgulama işlevi taşıyan

⁸ N. Roşınayü'ya göre Türk masallarında kullanılan bu “bir varmış bir yokmuş”lu kalıbında sondaki öge, baştakini iptal etmektedir. Böylece olayın doğruluğundan şüphe duyulur (Eren, 2020, s. 166).

sade başlangıç giriş formeli, Türkmen masallarında *Bir bar eken, bir yok eken* kalıbıyla ifade edilir ve en çok kullanılan formel örneğidir.

Bir bar eken, bir yok eken, bir garrıca adamın üç sanı gızı bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 14). “Bir varmış, bir yokmuş, ihtiyar bir adamın üç kızı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, bir sığır çöpan bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 59). “Bir varmış, bir yokmuş, bir sığır çobanı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, Rum şäherinin bir patıçası bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 282). “Bir varmış, bir yokmuş, Rum şehrinin bir padişahı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Bir tilki bar eken (Baymıradov, 1986, s. 96). “Bir varmış, bir yokmuş. Bir tilki varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Bir adamın bir düyesi bilen bir eşegi bar eken (Seyidov, 2012, s. 108). “Bir varmış, bir yokmuş. Bir adamın bir devesi ile eşeği varmış.”

1.1.1.2. varlar varmış’lı sade başlangıç formelleri

Türkmen masallarında bir varmış’lı sade başlangıç formeline benzer olarak *barlar bar eken, yoklar yok eken* kalıbıyla kurulan az sayıda örnek tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesine “varlar varmış, yoklar yokmuş” şekliyle aktarılan bu yapıda, zamanın belirsizliğinden ziyade varlıkların mevcudiyet durumlarına dikkat çekilerek masala giriş yapılır.

Barda bar eken, yokda yok eken (Ryoko, 2010, s. 67). “Varda varmış, yokta yokmuş.”

Barlar bar eken, yoklar yok eken, çöl yerde bir sıçancık bar eken (Seyidov, 2012, s. 110). “Varlar varmış, yoklar yokmuş, çölde bir farecik varmış.”

1.1.2. “Zaman” kalıbıyla kurulan sade başlangıç formelleri

1.1.2.1. eski / kadim zaman’lı sade başlangıç formelleri

Türkmen masallarının *gadım zaman/ eyyam* “eski zaman”, *ön zaman/ vagt* “önceki zaman”, *geçen zaman/ vagt* “geçmiş zaman” gibi zaman ifadeleriyle başlaması oldukça yaygındır ve masalda anlatılacak olaylar ile şahısların çok eski zamanlara ait olduğunu vurgulamaya yardımcı sözlerdir. Anadolu masallarındaki “evvel zaman içinde” ifadesinin Türkmen masallarında bu yapıyla karşılandığını söylemek mümkündür.

Gadım zamanda Harun Reşit diyen bir patıça bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 267). “Eski zamanda Harut Reşit diye bir padişah varmış.”

Gadım zamanda Abdilla atlı bir patıça yaşap geçipdir (Geldiyeva, 2006b, s. 304). “Eski zamanda Abdilla adlı bir padişah yaşamış.”

Gadım zamanlarda Köneürgençe iki aga-ini bar ekeni (Kadırov, 1994, s. 75). “Eski zamanlarda Köneürgenç’te iki ağabey kardeş varmış.”

Gadım eyyamda bir bedene bilen bir tilki dost bolan (Baymıradov, 1986, s. 91). “Eski zamanda bir bildircin ile tilki dost olmuş.”

Geçen zamanda bir gurt bilen tilki dost eken (Seyidov, 2012, s. 32). “Geçmiş zamanda bir kurt ile tilki dost imiş.”

Öň vagtda bir adamıñ yedi oğlu bolupdır (Geldiyeva, 2006a, s. 33). “Evvel zamanda bir adamın yedi oğlu olmuş.”

Öň zamanda bir garrıca ayal bar eken (Seyidov, 2012, s. 148). “Evvel zamanda yaşlıca bir kadın varmış.”

Öň zamanlarda gür tokayñ içinde bir ayı çagacıkları bilen yaşayan ekeni (Kadırov, 1994, s. 6). “Evvel zamanlarda gür ormanın içinde bir ayı, yavrularıyla yaşıyormuş.”

Öň zamanlarda Saraygölde Tüyli aga diyen bir adam bar ekeni (Kadırov, 1994, s. 43). “Evvel zamanlarda Saraygöl’de Tüyli Ağa diye bir adam varmış.”

1.1.2.1.1. çok eski/ kadim zaman’lı sade başlangıç formelleri

Masalda anlatılan olayın çok daha eski zamanlara ait olduğunu vurgulamak ve hayali olarak uzak geçmişte kurgulamak amacıyla bazı masalarda “eski/ kadim” anlamına gelen *gadım* sözcüğü ikileme şeklinde kullanılır. Bu kalıp Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılırken “çok eski zamanlarda” ifadesi tercih edilebilir. Türkmen masallarında yaygın bir kullanımı bulunmamaktadır, sadece bir örnek tespit edilmiştir.

Gadım-gadım zamanlarda özüne gatı gövni yetyän bir patışa bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 317). “Çok eski zamanlarda kendine çok güvenen bir padişah varmış.”

1.1.2.2. bir zaman’lı sade başlangıç formelleri

Zaman kavramı içerisinde geçmişe aitliği vurgulamanın yanı sıra *bir zaman/ bir vagt* “bir vakit”, *zamanlarıñ bir zamanında* “zamanın birinde” şeklinde olayların belirsiz bir zaman diliminde yaşandığına dikkat çeken formellerdir.

Bir vagt bir sülgün bilen bir tilki dost bolupdır (Seyidov, 2012, s. 93). “Bir zamanlar bir sülün ile tilki dost olmuş.”

Bir vagtlar bir tilki aç galıp, iymäge hiç zat tapman, özüne av gözlöp yören eken (Seyidov, 2012, s. 144). “Bir zamanlar bir tilki aç kalıp yiyecek hiçbir şey bulamayıp kendine av arıyormuş.”

Bir vagtlar Aliloyda Hıdırgulı diyen adam yaşayar ekeni (Kadırov, 1994, s. 50). “Bir zamanlar Aliloy’da Hıdırgulı diye bir adam yaşıyormuş.”

Bir zamanlar bir ağaç ussası ceňnelden ağaç kesyär eken (Baymıradov, 1986, s. 206). “Bir zamanlar bir ağaç ustası, ormanda ağaç kesiyormuş.”

Bir zamanda bir pışdıl, bir keyik, bir garga yaran bolupdır (Baymıradov, 1986, s. 207). “Bir zamanlar bir kaplumbağa, bir geyik, bir karga arkadaş olmuş.”

Zamanlarıň bir zamanında, bir patışa bolupdır (Geldiyeva, 2006b, s. 264). “Zamanın birinde bir padişah varmış.”

1.1.2.3. bir gün’lü sade başlangıç formelleri

Bir gün ve günleriň birinde/ günleriň bir gününde/ günlerde bir gün “Bir gün/ günlerden bir gün” sözcükleriyle kurulan örneklerde, zamanın belirsizliği gün üzerinden vurgulanır ve masala sade, belirsiz bir gün ifadesiyle başlanır.

Bir gün bir tilkicik bir yana baryarka, önünden üstüne et taşlanıp gurlan gapan çıkyar (Baymıradov, 1986, s. 111). “Bir gün bir tilkicik bir yana giderken önüne üstünde et bırakılıp kurulmuş bir kapan çıkmış.”

Günleriň birinde bir gurt bilen bir geçi yoldaş bolupdırlar (Seyidov, 2012, s. 71). “Günlerden bir gün bir kurt ile keçi arkadaş olmuşlar.”

Günleriň bir gününde bir ekiz ovlaklı geçi bar eken (Baymıradov, 1986, s. 173). “Günlerden bir gün ikiz oğlaklı bir keçi varmış.”

Günleriň bir gününde keselden yaňı ayağa galıp, işdäsi açılıp baryan bir möcek bar eken (Baymıradov, 1986, s. 168). “Günlerden bir gün hastalıktan yeni ayağa kalkıp iştahı açılan bir kurt varmış.”

Günlerde bir gün yolbars, tilki, möcek üçüsi dost bolupdır (Baymıradov, 1986, s. 125). “Günlerden bir gün kaplan, tilki ve kurt, üçü dost olmuş.”

Günlerde bir gün Dursuncemal iki gazan nahar bişiripdir (Kadırov, 1994, s. 37). “Günlerden bir gün Dursuncemal iki kazan yemek pişirmiş.”

1.1.3. “Varmış” ve “zaman” kalıplarının birlikte kullanıldığı sade başlangıç formelleri

1.1.3.1. bir varmış’lı ve eski/ kadim zaman’lı sade başlangıç formelleri

Masallarda *bir bar eken* “bir varmış” ile *gadım zamanda/ vagtlarda/ eyyamda/ dövürde* “eski/ kadim zamanlarda/ devirde”, *gadım ata-babalarımızň zamanında* “eski, ata babalarımızın zamanında”, *köne zamanda* “eski zamanda”, *öň bir zamanda* “önceki zamanda”, *ozal* “önceden/ evvelden” şeklinde “varmış” ve “zaman” kalıbının

birlikte kullanıldığı çok sayıda örnek tespit edilmiştir. Bu kalıp, Türkmen masallarında en sık görülen sade başlangıç formelleridir.

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım zamanda bir patısanın örän ovadan, akıllı ve okuvlu gızı bolupdır (Geldiyeva, 2006a, s. 46). “Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanda bir padişahın çok güzel, akıllı ve bilgili bir kızı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım zamanlarda Çandibil yurdunda Ahmet diyen bir patışa bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 57). “Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda Çandibil yurdunda Ahmet diye bir padişah varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım zamanlarda Şamırat diyen bir patışa bar eken (Kadırov, 1994, s. 10). “Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda Şamırat diye bir padişah varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, gadım vağtlarda Garamergen atlı bir avçı bar eken. “Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde Garamergen adlı bir avcı varmış.” (Sakaoğlu & Ergun, 1991, s. 102-103).

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım vağtlarda bir garrının baş oğlu bar eken (Kadırov, 1994, s. 13). “Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda bir ihtiyarın beş oğlu varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, ozalam birinin yedi sanı erkek doganı bar eken, oların güzeranları velin gati ağır eken (Geldiyeva, 2006b, s. 77). “Bir varmış, bir yokmuş. Eskiden birinin yedi erkek kardeşi varmış, onların yaşamları çok zormuş.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım ata-babalarımızıın zamanında bir adam ayalı, gızı, oğlu bilen yaşayan eken (Geldiyeva, 2006a, s. 195). “Bir varmış, bir yokmuş. Eski ata babalarımızın zamanında bir adam; hanımı, kızı, oğluyla birlikte yaşıyormuş.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım zamanlarda Yazgeldi aga diyen bir adam bar eken (Kadırov, 1994, s. 16). “Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda Yazgeldi Ağa diye bir adam varmış.”

1.1.3.1.1. bir varmış’lı ve çok eski/ kadim zaman’lı sade başlangıç formelleri

Yukarıda bahsi geçen kalıbın içerisinde zamanın daha eskiliğine dikkat çekmek amacıyla kullanılan ifadelerdir. Anlatıcı, bunu vurgulamak için Türkmen Türkçesinde *gadım* “kadim, eski” sözcüğünü *gadım-gadım* olarak ikileme şeklinde tekrarlamayı tercih etmektedir. Böylece masal içerisinde bahsedilen olaylar ve kişilerin anlatılan zamandan çok daha uzak bir zaman dilimine ait olduğu betimlenir.

Bir bar eken, bir yok eken, gadım-gadım bir eyyamda bir garıp adam yaşapdır (Geldiyeva, 2006a, s. 82). “Bir varmış, bir yokmuş, çok eski zamanda fakir bir adam yaşamış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım-gadım zamanlarda Türkmenbay diyen ile meşhur, adı belli avçı bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 142). “Bir varmış, bir yokmuş. Çok eski zamanlarda Türkmenbay diye halk arasında meşhur, adı bilinen bir avcı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Gadım-gadım zamanda bir beyik dağı eteklöp oturan bir ulu gala bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 222). “Bir varmış, bir yokmuş. Çok eski zamanda büyük bir dağın eteğinde bulunan büyük bir kale varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, gadım-gadım zamanda Saray atlı bir eyerçi bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 9). “Bir varmış, bir yokmuş, çok eski zamanda Saray adlı bir eyerci varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, gadım-gadım zamanda bir atalı-ogul bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 36). “Bir varmış, bir yokmuş, çok eski zamanda bir baba oğul varmış.”

1.1.3.2. bir varmış’lı ve bir zaman’lı sade başlangıç formelleri

“Bir varmış” kalıbı ve belirsizliği vurgulayan “bir zaman” kalıbının bir arada kullanıldığı sade başlangıç formelleridir. Bu yapıda zaman ifadesi *bir vagtlar/ bir zaman/ bir zamanda/ ön zaman* “bir vakitler/ bir zamanda/ evvel zaman” vb. şeklinde belirtilir.

Bir bar eken, bir yok eken. Bir vagtlar bosa-bosluga düşen bir yurt bar eken (Baymıradov, 1986, s. 169). “Bir varmış, bir yokmuş. Bir zamanlar göç eden bir yurt varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Bir zamanda bir garıp çopan bar eken (Baymıradov, 1986, s. 179). “Bir varmış, bir yokmuş. Bir zamanlar yoksul bir çoban varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, bir vagtlar bir eşek bilen bir gulan bar eken (Seyidov, 2012, s. 110). “Bir varmış, bir yokmuş, bir zamanlar bir eşek ile kulan varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, bir vagt bir il söküp yören sıçan bar eken (Seyidov, 2012, s. 147). “Bir varmış, bir yokmuş, bir zamanlar başıboş dolaşan bir fare varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Bir vagt bir basa-başlık bolan eken (Seyidov, 2012, s. 149). “Bir varmış, bir yokmuş. Bir zamanlar bir göç olmuş.”

Bir bar eken, bir yok eken. Ön zamanlarda Övetcı diyen bir garıp yaşayar ekeni (Kadırov, 1994, s. 73). “Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanlarda Övetcı diye yoksul bir adam yaşıyormuş.”

1.1.3.3. bir varmış’lı ve bir gün’lü sade başlangıç formelleri

“Varmış” ve “zaman” kalıbının birlikte kullanıldığı bu başlangıç formellerinde bir zaman’lı kalıbına benzer şekilde ikinci cümlede belirsiz zaman ifadesi bulunur ve bu

tür örneklerde zamanın belirsizliği *bir gün/ günlerde bir gün/ günleriñ bir gününde/ günleriñ birinde* “bir gün/ günlerden bir gün” sözcükleriyle anlatılır.

Bir bar eken, bir yok eken. Günleriñ bir gününde birce tilki bar eken (Baymıradov, 1986, s. 130). “Bir varmış, bir yokmuş. Günlerden bir gün bir tilki varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Günleriñ bir gününde çöl beyevanda içi suvlu bir yap bar eken (Baymıradov, 1986, s. 144). “Bir varmış, bir yokmuş. Günlerden bir gün çölde içi su dolu bir kanal varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Günleriñ birinde çöl-beyevanda bir oবাদanca guş bar eken (Baymıradov, 1986, s. 197). “Bir varmış, bir yokmuş. Günlerin birinde çölde güzelce bir kuş varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken. Günleriñ bir gününde bir düvlen bar eken (Baymıradov, 1986, s. 238). “Bir varmış, bir yokmuş. Günlerden bir gün bir fok balığı varmış.”

Bir bar eken, bir yok eken, günleriñ birinde hokgar atlı bir guş bar eken (Seyidov, 2012, s. 50). “Bir varmış, bir yokmuş, günlerden bir gün bir balıkçıl kuşu varmış.”

1.1.4. “Zaman” ve “zaman” kalıplarının birlikte kullanıldığı sade başlangıç formelleri

Türkmen masallarında örneğine seyrek rastlanılan sade başlangıç formellerindendir. Zamanın eskiliği ile gün, ay veya yılın belirsizliği belirtilerek masala sade bir giriş yapılır.

Gadım eyyamda, günleriñ bir gününde, yılıñ yaz paslında, çöl beyevanda bir duruca köl bar eken (Baymıradov, 1986, s. 237). “Eski zamanda, günlerden bir gün, bahar mevsiminde, çölde duru bir göl varmış.”

Gadım eyyamda, günleriñ birinde bir äpet apı-tupan turanmış (Baymıradov, 1986, s. 241). “Eski zamanda, günlerden bir gün büyük bir tufan olmuş.”

Gadım eyyamda, yıllarıñ bir ayında, günleriñ bir gününde: «Hayvanları yıgnamalı, tilki tovuklara patışa edilcek» diyip, car çekilyär (Seyidov, 2012, s. 79). “Eski zamanda, yılların bir ayında, günlerin bir gününde ‘Hayvanları toplamalı, tilki; tavuklara padişah edilecek’ diye haber salınmış.”

Ençe yüz yıllar mundan öñ ata-babalarımızıñ zamanında ile belli bir garıp adam bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 240). “Bundan birkaç yüz yıl önce, ata babalarımızın zamanında, tanınmış bir yoksul adam varmış.”

Günleriñ birinde, atalar dövründe, bir garı gurt bilen tilki dost bolupdır (Baymıradov, 1986, s. 115). “Günlerin birinde, atalar devrinde, yaşlı bir kurt ile tilki dost olmuş.”

1.2. Tekerlemeli Başlangıç Formelleri

Masal tekerlemelerinin temel işlevi ahenkli yapısıyla dinleyicilerin anlatılacak olan metne ilgisini ve dikkatini yöneltmektir. Anlatıcının tercihine bağlı olarak masalların başında⁹ kullanılabilen bu yapı Sakaoglu'na göre (2016, s. 84), sade başlangıç formellerinin sonuna “tekerleme”¹⁰ adı verilen, bir kısmında olayların dile getirildiği, yaygın olarak yalanlama ağırlıklı kafiyeli sözlerin ilave edilmesiyle oluşturulur.

1.2.1. Tekerlemenin başa getirildiği sade başlangıç formelleri

İncelenen Türkmen masallarında yaygın kullanımına rastlanılmamıştır. Tekerlemenin sade başlangıç formelinin önüne getirildiği bir örnek tespit edilmiştir.

Elkıssayı-muğteser, baş ağrısı derdeser, düye boynun duz keser, yigit boynun gız keser, kempir çalı görende, diriñ-diriñ böker, bir bar eken, bir yok eken, gadım vagtda bir patışa bar eken (Sakaoglu & Ergun, 1991, s. 166). “Elkıssayı muhtasar, baş ağrısı derde ser, deve boynunu tuz keser, yigit boynunu kız keser, ihtiyar çalı¹¹ gördüğünde, canlı canlı zıplar. Bir varmış, bir yokmuş, evvel zamanda bir padişah varmış.”

2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

Bağlayış formelleri, sözlü anlatı türlerinin kompozisyonunu oluşturmada köprü vazifesi görüp olay, kişi, zaman ve mekân kavramları arasında geçiş yapmak için yararlanılan kalıp ifadelerdir. Bünyesinde yer aldığı türün hacmine göre kullanım sıklığı değişir ve anlatıcının tercihine bağlı olarak sade veya tekerleme kalıbıyla söylenerek metne zenginlik katma, merak uyandırma gibi çeşitli işlevlere sahiptir. Geçiş formellerini “bağlayış” adıyla da adlandıran Sakaoglu, bu ifadelerin masalarda önemli rolleri bulunup başlıca görevinin olaylar arası geçişi sağlamak olduğunu ve anlatıcının dinleyici üzerindeki tesirini canlı tutmada yardımcı rol oynadığını belirtir ve şu şekilde sınıflandırır:

“B. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

a. Masaldaki Olayın Geçtiği Yeri veya Kahramanı Değiştirmek İçin

Kullanılan Bağlayış Formelleri

aa) Bağlanılan Şahsın Hemen Söylendiği Formeller

⁹ P. Naili Boratav, masal başı tekerlemelerinin masal anlatıcı ile dinleyicilerin isteğine ve daha çok masalcının ustalığına göre uzun veya kısa olarak masalın başında söylendiğini ifade eder. Masal anlatıcısı, sıra dışı bir dünyaya giren dinleyicisini anlatısına başlamadan önce hazırlamakla kalmayıp masal içerisinde ve sonunda çeşitli formeller aracılığıyla kurduğu kelime oyunlarıyla sanatının niteliğini göstermektedir (2009, s. 40-41).

¹⁰ Tahir Alangu'ya göre masal tekerlemeleri “koşturmaca” adıyla da adlandırılır ve masalda yer alan tüm formel unsurların masalın iç yapısına dahil olmasına karşılık tekerlemeler masaldan şeklen ayrılık gösterir. Mevzuu iyi bilmeyen masalci veya acele davranan anlatıcılar tarafından ezbere bilinmediği için veya hızlı bir şekilde söylenemeyeceği hissedildiğinde feragat edilir (2020, s. 245).

¹¹ Çal: Deve sütünden özel mayalanarak yapılan ekşi bir içki (TDDS I, 2016, s. 186).

- ab) Bağlanılan Şahsın Bir Soru İle Haber Verildiği Formeller
- b. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak İçin Söylenen Bağlayış Formelleri
- c. Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılan Bağlayış Formelleri
- ç. Masal Ortasında Geçiş Sağlayan Tekerlemeler
- aa) Az Gitmek'le Başlayan Tekerlemeler
 - ab) Az Gelmek'le Başlayan Tekerlemeler
- ac) Az Zaman (gün) İle Başlayan Formeller
- aç) Diğer Formeller” (2016, s. 85-89).

Türkmen masallarının geçiş formellerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

2.1. Masaldaki Olayın Geçtiği Yeri veya Kahramanı Değiştirmek İçin Kullanılan Bağlayış Formelleri

2.1.1. Bağlanılan yerin soru ile bildirildiği formeller

Masalda anlatılan olay mekânına geçiş yapmak ve öncesinde o mekâna dikkat çekmek için anlatıcının başvurduğu kalıp ifadelerdir. Geçiş yapılan mekân, cümle arasında *niredesiñ X şäheri?* “neredesin X şehri?” soru cümlesi aracılığıyla gösterilir.

Bular bu yerde dem-dınçlarını alıp, niredesiñ Gülün mekânı, diyip göge galanlar (Geldiyeva, 2006a, s. 183). “Bunlar burada dinlenip ‘Neredesin Gül’ün mekânı?’ deyip göge yükselmişler.”

Täciriñ ayalı özüne layık erkek geyimlerini geyip, bir gır atıñ üstüne münüp, yüz sanı sıçanı bu öycüklere salıp, köp harıtları alıp «Nirdesiñ Çın şäheri» diyip, yola rovana bolyar (Geldiyeva, 2006b, s. 213). “Tüccarın hanımı kendine uygun erkek kıyafetlerini giyip, bir kır atın üstüne binip yüz tane fareyi bu deliklere salmış, epey yiyecek alıp ‘Neredesin Çin şehri?’ diyerek yola revan olmuş.”

2.1.2. Bağlanılan şahsın soru ile bildirildiği formeller

Bağlanılan şahsa geçiş yapılırken okurun veya dinleyicinin dikkatini şahsın üzerine çekmek için *indi habarı kimden al/ sora, X'den al/ sora* “şimdi haberi kimden al/ sor, X'den al/sor?” kalıbı kullanılır.

İndi habarı kimden alıñ? Hälki, patışanıñ yanında oturan garrı vezirden alıñ! (Geldiyeva, 2006a, s. 318). “Şimdi haberi kimden alın? Evvelki padişahın yanında oturan yaşlı vezirden alın!”

İndi habarı kimden sora, häki gızdan (Geldiyeva, 2006b, s. 102). “Şimdi haberi kimden soralım, evvelki kızdan.”

İndi habarı kimden al, şol Yolamanı kovan patışadan al (Geldiyeva, 2006b, s. 177). “Şimdi haberi kimden al, bu Yolaman’ı kovan padişaktan al.”

2.1.3. Bağlanılan şahsın doğrudan bildirildiği formeller

Olay örgüsü içerisinde etkili olan ve anlatım sırası gelen şahsın soru cümlesi kullanılmaksızın doğrudan açıkça ifade edilerek geçiş yapıldığı durumda ise *indi habarı X'den eşit/ eşideliň*. “şimdi haberi X'den işit/ işitelim” kalıbı kullanılır.

İndi habarı gızlardan alıň (Geldiyeva, 2006a, s. 215). “Şimdi haberi kızlardan alın.”

İndi habarı şazadadan al (Geldiyeva, 2006b, s. 227). “Şimdi haberi şehzadeden al.”

İndi habarı birinci vezirden eşdeliň (Geldiyeva, 2006b, s. 26). “Şimdi haberi birinci vezirden işitelim.”

İndi habarı paňşadan eşit (Geldiyeva, 2006b, s. 64). “Şimdi haberi padişahdan işit.”

İndi habarı täciriň ayalından eşidiň (Geldiyeva, 2006b, s. 212). “Şimdi haberi tüccarın hanımından işitin.”

İndi habarı Cepbardan eşidiň (Kadırov, 1994, s. 9). “Şimdi haberi Cepbar’dan işitin.”

İndi habarı İlamandan eşidiň (Kadırov, 1994, s. 13). “Şimdi haberi İlamandan işitin.”

2.2. Masaldaki Olayın Geçtiği Zamanı Bildirmek için Kullanılan Bağlayış Formelleri

Türkmen masallarında *günleriň bir günü, bir günden bir gün, günlerde bir gün* “günlerden bir gün”, *günleriň birinde* “günlerin birinde” kalıpları sıklıkla kullanılır ve bu ifadeler aracılığıyla olayın geçtiği zaman dilimi belirsiz gün üzerinden anlatılır.

Günlerde bir gün bir ayazlıca gice bularıň bir ogulları bolyar (Geldiyeva, 2006a, s. 240). “Günlerden bir gün soğuk bir gecede bunların bir oğulları olmuş.”

Günleriň bir günü bayam dolanıp gelen (Geldiyeva, 2006b, s. 133). “Günlerin birinde zengin de dolaşmış.”

Günleriň birinde muňa tilki gabat gelipdir (Seyidov, 2012, s. 39). “Günlerin birinde buna tilki rastlamış.”

Günleriň bir günü bularıň üçüsiniň ayalını-da dövler alıp gaçıp gidipdir (Kadırov, 1994, s. 10). “Günlerden bir gün bunların üçünün eşini de devler alıp gitmiş.”

Günleriň bir günü olarıň bir gızı bolupdır (Kadırov, 1994, s. 13). “Günlerden bir gün onların bir kızı olmuş.”

Onsoň ol günleriň birinde ava-şikara çikipdir (Geldiyeva, 2006b, s. 108). “Ondan sonra o, günlerin birinde ava çıkmış.”

Bir günden bir gün Çin şäherine bir tãcir özüniñ ulı kerveni bilen köp mal getiripdir (Geldiyeva, 2006b, s. 211). “Günlerden bir gün Çin şehrine bir tüccar, büyük kervanı ile çok mal getirmiş.”

2.2.1. Olayın geçtiği zamanı kısaca bildirmek için kullanılan bağlayış formelleri

Birnäçe gün geçenden soñ “birkaç gün geçtikten sonra”, *aradan birnäçe gün geçirip/ geçenden soñ* “aradan birkaç gün geçirip/ geçtikten sonra”, *aradan birnäçe ay geçenden soñ* “aradan birkaç ay geçtikten sonra”, *az vagtдан soñ* “kısa süre sonra”, *aradan birnäçe yıl geçenden soñ* “aradan birkaç yıl geçtikten sonra”, *aradan ep-esli vagt geçenden soñ* “aradan epey vakit geçtikten sonra”, *aradan ep-esli vagt, on-on iki ay geçen soñ* “aradan epey vakit, on on iki ay geçtikten sonra”, *aradan az vagt geçenden soñ* “aradan biraz zaman geçtikten sonra”, *aradan ençeme vagt geçip* “aradan birkaç zaman geçip”, *aradan ençe ay geçyär, ençeme yıl geçyär* “aradan birkaç ay geçer, birkaç yıl geçer”, *aradan ay-gün geçip* “aradan aylar günler geçip”, *aradan ay geçyär, yıl geçyär* “aradan ay geçer, yıl geçer”, *aydan ay, gündən gün geçip/ gündən gün aydan ay geçip* “aydan ay, gündən gün geçip/ gündən gün, aydan ay geçip”, *aydan-ay, yıldan-yıl geçti* “aydan ay, yıldan yıl geçti”, *ay ızına ay, yıl ızına yıl geçipdir* “ay peşine ay, yıl peşine yıl geçmiş”, *gün ızından gün geçipdir, ay ızından ay dogupdır* “gün peşinden gün geçmiş, ay peşinden ay doğmuş”¹² örneklerinde olduğu gibi gün, ay ve yıl ile ilişkili zaman kavramlarını veya belirsiz uzun zaman dilimini kısaca ifade edip sonraki zamana geçiş yapmak amacıyla kullanılır.

Bir gün geçyär. İki gün geçyär. Üçülenci gün gelyär (Geldiyeva, 2006b, s. 45). “Bir gün geçmiş. İki gün geçmiş. Üçüncü gün gelmiş.”

Bäs-altı gün geçenden soñ ızlarına gaydıp gelipdirler (Geldiyeva, 2006b, s. 59). “Beş altı gün geçtikten sonra geri dönüp gelmişler.”

Aradan birnäçe gün geçenden soñ, patışa vezirleri bilen şikardan gaydıp gelyär (Geldiyeva, 2006b, s. 60). “Aradan birkaç gün geçtikten sonra padişah, vezirleriyle avdan dönmüş.”

Aradan yarım yıl geçipdir (Kadırov, 1994, s. 33). “Aradan yarım yıl geçmiş.”

Aradan yine onlarca yıllar geçipdir (Kadırov, 1994, s. 45). “Aradan yine onlarca yıl geçmiş.”

Gün geçyär, ay geçyär, bu gız patıшалık işlerde Darap patışa hem akıl övreden (Geldiyeva, 2006b, s. 179). “Gün geçmiş, ay geçmiş, bu kız padişahlık işlerinde Darap padişaha da akıl vermiş.”

¹² Örnek kalıpların tespit edildiği bölümler için bk. Geldiyeva, 2006a, s. 118, 124, 156, 160, 202, 217; Geldiyeva, 2006b, s. 66, 106, 109, 113, 148, 163, 169, 195, 197, 204, 242, 250, 271.

Şu yağdayda aradan günler, aylar, yıllar geçiberen (Geldiyeva, 2006a, s. 172). “Bu şekilde aradan günler, aylar, yıllar geçivermiş.”

Şunlukda, ay ötyär, gün geçyär, dokuz ay, dokuz gün, dokuz sagat diylende, patşanıň bir gızı bolyar (Geldiyeva, 2006a, s. 354). “Böylece ay geçer, gün geçer, dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat olduğunda padişahın bir kızı olur.”

Ol ayalındanam ay geçip, gün geçip, ekiz oğlan dünýä inipdir (Kadırov, 1994, s. 10). “O hanımından da ay geçip gün geçip ikiz oğlan dünyaya gelmiş.”

Ay geçyär, gün geçyär (Kadırov, 1994, s. 14). “Ay geçer, gün geçer.”

2.3. Masaldaki Olayları Kısaca Bildirmek için Kullanılan Bağlayış Formelleri

Masal içerisinde daha önceden anlatılmış olan olaylardan masalın ilerleyen bölümlerinde yeniden bahsedilmesi hâlinde ilgili bölümler *bolşy-bolşy yalı* “olduğu gibi”, *şuň yalı, şuň yalı* “şunun/ bunun gibi”, *şeyle-şeyle* “şöyle şöyle”, *ine*¹³, *şol bolyar, şol bolyar* “işte bu olmuş, şu olmuş”, *boydan-başa birin-birin aytıp* “baştan aşağıya bir bir anlatıp”, *yeke-yeke gürrüň berip* “tek tek anlatıp” örneklerinde olduğu gibi ikileme sözcüklerle veya *garaz* “kısacası” kelimesiyle özetlenerek ifade edilir. Söz konusu formeller, anlatıcı tarafından aynı olay, şahıs ve durumu yinelemeye gerek kalmadan kısaltarak ifade etmek amacıyla tercih edilir ve bu kalıplar, hem anlatıcı hem de dinleyici/ okur için hatırlatıcı nitelikte olup kolaylık sağlar.

Ine, şol bolyar, şol bolyar, il oňa Övez yalta diyip at dakyar (Geldiyeva, 2006a, s. 63). “İşte, bu olmuş, şu olmuş, halk ona Tembел Övez diye ad koymuş.”

Ol gelip, gızly patşanıň özüne beren cogabını ve öz aydan gürrüňlerini birin-birin bolşy-bolşy yalı edip, kemini goyman patşalarına aydıp beryär (Geldiyeva, 2006b, s. 30). “O gelip kızı olan padişahın kendisine verdiği yanıtı ve kendisinin dediklerini bir bir olduğu gibi, eksiksizce padişaha anlatıvermiş.”

Onda çopan hemmesini bolşy-bolşy yalı aydıp beryär (Geldiyeva, 2006b, s. 84). “O zaman çoban hepsini olduğu gibi söyleyivermiş.”

Siziň şeyle-şeyle bir ökde ussaňuz bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 91). “Sizin böyle böyle bir ustanız varmış.”

Garaz, patşa bularıň hiçisine-de zat diymän geziberyär (Geldiyeva, 2006b, s. 89). “Kısacası, padişah bunların hiçbirine de bir şey demeden dolaşivermiş.”

¹³ Rus masallarında “işte” anlamına gelen “bot” kelimesiyle başlayan geçiş formelleri yaygın kullanılır (Eren, 2020, s. 174). Türkmen masallarında aynı anlama gelen “ine” sözcüğünün geçiş formeli olarak kullanılmasında da Rus kültüründen etkilenme söz konusu olabilir.

Olam: «Şuñ yalı, şuñ yalı» diyip, patıšanuñ heñe gelmecek hökümi edip, çıkip gidenini aydıp beryär (Geldiyeva, 2006b, s. 102). “O da ‘böyle böyle’ deyip padişahın sebepsiz hüküm verip gittiğini söyleyivermiş.”

«*Bir bar eken, bir yok eken, gadım zamanda bir patışa bar eken...*» diyip, doganınıñ başından geçirenlerini, häki bolup geçen işleri boydan-başa birin-birin aydıp beripdir (Geldiyeva, 2006b, s. 107). “Bir varmış, bir yokmuş, evvel zamanda bir padişah varmış.’ deyip kardeşinin başından geçenleri, önceki olan işleri baştan sona tek tek anlatıvermiş.”

Yasavul hem bularıñ eden gürrüñleriniñ hemmesini bolşı yalı, patışa habar beripdir (Geldiyeva, 2006b, s. 129). “Muhafız da bunların yaptığı konuşmaların hepsini olduğu gibi padişaha haber vermiş.”

Gelin yigide başından geçen vakalarıñ hemmesini yeke-yeke gürrüñ berip, onu tagtda oturdıp, patışa edipdir (Geldiyeva, 2006b, s. 159). “Gelin, delikanlıya başından geçen olayların hepsini tek tek anlatıverip onu tahta oturtup padişah yapmış.”

2.4. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak için Söylenen Bağlayış Formelleri

Masalların belirli bölümlerinde *seretse/ bir seretse* “baksa/ bir baksa”, *girse* “girse”, *görse/ inha görse/ ine görse* “görse/ işte görse” vb. sözcüklerden dinleyicinin dikkatini arttırmak, anlatılan masala olan ilgi ve merakı canlı tutmak için sıkça yararlanılır. Türkmen Türkçesinde şart eki *-se/ sa* ile kurulan bu kalıp sözler, dikkat çekici fiili vurgulamak amacıyla kullanılıp Türkiye Türkçesine “bir bakmış ki/ bir bakar ki, işte bakmış ki” şeklinde aktarılabilir.

Görse, bir perizadıñ suratı bar eken (Geldiyeva, 2006a, s. 72). “Bakmış, bir peri kızının resmi varmış.”

Inha, seretse, elleri kitap-depderli oğlanlar bir-birleriniñ ızından hovlukmaç bir yere ilgaşıp baryarlar (Geldiyeva, 2006b, s. 11). “İşte, bakmış ki elleri kitaplı, defterli oğlanlar birbirlerinin peşinden acele ile bir yere koşuyorlar.”

Inha, görse, birtopar adam başına gay bolup küşt oynayar (Geldiyeva, 2006b, s. 12). “İşte, bakmış ki bir grup adam, başına toplanıp satranç oynuyor.”

Mämmet nâme etceğini bilmän, guyunıñ içinde eylesini-beylesini yaltaklap durka, inha, bir gapı barmış, onu açıp içine girse, bir döv uklap yatan eken (Geldiyeva, 2006b, s. 14). “Memmet ne yapacağını bilmeden kuyunun içinde o yana bu yana bakınıp dururken, işte, bir kapı varmış, onu açıp girmiş ki orada bir dev uyukluyormuş.”

Seretseler, bir öyde çalaca ıñk görünyär (Geldiyeva, 2006b, s. 64). “Bakmışlar, evde cılız bir ışık görünüyor.”

Görsem, köpri-de yok, söpri-de (Geldiyeva, 2006b, s. 99). “Baktım ki köprü de yok möprü de.”

Görse, bir äpet yekegöz döv saçını darap otırmış (Kadırov, 1994, s. 14). “Bakmış ki kocaman, tek gözlü bir dev saçını tarıyormuş.”

2.5. Masal Ortasında Geçiş Sağlayan Tekerlemeler

2.5.1. Yürümeleyle başlayan tekerlemeler

2.5.1.1. az yürümeleyle başlayan tekerlemeler

Türkmen masallarında sıkça kullanılan tekerlemeli geçiş formellerindendir. *Yörä-“yürü-”* eylemi *az* ve *köp* “az ve çok” miktar zarfıyla kullanılır. Türk masallarındaki “az gitmiş, uz gitmiş” tekerlemesinin karşılığı olup masal ortasında mekânsal geçiş sağlar.

Övez kervenler bilen az yöräp, köp yöräp, bir şähere barıp yetyär (Geldiyeva, 2006a, s. 63). “Övez kervanlarla az yürüyüp çok yürüyüp bir şehre varmış.”

Az yöräp, köp yöräp, ahırda öz yurtlarına yetyärler (Geldiyeva, 2006b, s. 22). “Az yürüyüp çok yürüyüp sonunda kendi yurtlarına ulaşmışlar.”

Bular az yöräp, köp yöräp, birnäçe menzil geçip, ahırı bir ulı şähere barıp yetipdirler (Geldiyeva, 2006b, s. 10). “Bunlar az yürüyüp çok yürüyüp, birkaç menzil yol geçip sonunda büyük bir şehre varmışlar.”

Az yöräp, köp yöräp, ençeme dagları, düzleri ızında goyup, ovadan gızlı patışanıň yurduna barıp, gütüläp düşyär (Geldiyeva, 2006b, s. 20). “Az yürüyüp çok yürüyüp birkaç dağı, ovayı geride bırakarak güzel kıızı olan padişahın yurduna varıp paldır küldür inmiş.”

Ertesi bular yola düşüp, az yöräp, köp yöräp, bir gariş dört barmak yol yöräp, ahırı öz yurtlarınıň bir çetinden giripdirler (Geldiyeva, 2006b, s. 68). “Ertesi gün bunlar yola düşüp az yürüyüp çok yürüyüp bir karış dört parmak yol yürüyüp sonunda yurtlarının bir ucundan girmişler.”

Şazadalar az yöräp, köp yöräp, bir gariş, dört tutam yol yöräp, bir çeşmäniň başına barıp düşüpdirler (Geldiyeva, 2006b, s. 67). “Şehzadeler az yürüyüp çok yürüyüp, bir karış dört tutam yol yürüyüp bir çeşmenin başına varıp inmişler.”

Şunluk bilen kervenler az yöräp, köp yöräp, yol kesip, çöl kesip, ahırı özleriniň şäherlerine golay geldiler veli, inha, bularıň önünden yaňkı kervenbaşınıň oğlu çıkaydı (Geldiyeva, 2006a, s. 92). “Bu şekilde kervanlar az yürüyüp çok yürüyüp, yol kesip çöl kesip sonunda kendi şehirlerinin yakınına gelmişler ve işte, bunların karşısına deminki kervanbaşının oğlu çıkmış.”

Az yöröp, köp yöröp bular ilki İlyası, soñam Kıyası tapıpdırlar (Kadırov, 1994, s. 13). “Az yürüyüp çok yürüyüp bunlar önce İlyas’ı, sonra da Kıyas’ı bulmuşlar.”

2.5.1.2. yavaş ve hızlı yürümek’le başlayan tekerlemeler

Masallarda yaygın bir kullanımı yoktur. Zamansal ve mekânsal geçişin yavaş veya hızlı bir şekilde gerçekleştiğini *gatı gidip yuvaş yöröp* “hızlı gidip yavaş yürüyüp” sözcükleri aracılığıyla ifade eden bir kalıptır.

Gatı gidip, yuvaş yöröp, birnäçe gice-gündizi geçirenler (Geldiyeva, 2006b, s. 137). “Hızlı gidip yavaş yürüyüp birkaç gece gündüz geçirmişler.”

2.5.1.3. günlerce yürümek’le başlayan tekerlemeler

Masallarda yaygın bir kullanımı yoktur. Geçişin günler sonrasında gerçekleştiğini anlatmaya yarayan bir kalıptır. *Gatı kân gün yol yörä-* “epey gün/ günlerce yol yürü-“ ifadeleriyle verilir.

Gatı kân gün yol yöröp, köne harabaçılığın golayındaki gatı govı otluk-suvluk yere yetyärler (Geldiyeva, 2006b, s. 237). “Günlerce yol yürüyüp harabeliğin yakınındaki çok güzel otlu, sulu bir yere varmışlar.”

2.5.1.3.1. birkaç menzil yol yürümek’le başlayan tekerlemeler

Masalda kat edilen mesafenin çokluğunu, uzunluğunu anlatmak için kullanılan geçiş formelidir. *Birnäçe menzil/ mezil¹⁴ yol yörä-* “birkaç menzil yol yürü-” sözcükleri ile kurulan bu kalıpta bir menzil yarım günlük mesafeyi ifade ettiği için birkaç günlük zaman diliminde mekânlar arasındaki geçişi sağlamada kullanılır.

Öveziñ pişigini alıp gaydan kerven birnäçe menzil yol yöränden soñ, bir oba yetip, şol yerde dem-dıncını almaga düşleyär (Geldiyeva, 2006a, s. 64). “Övez’in kedisini alıp dönen kervan, birkaç menzil yol yürüdüktan sonra bir köye ulaşıp o yerde dinlemek için mola vermiş.”

Ol birnäçe menzil yol yöröp, şähere gelip, sövdagäriñ ulı oğlunıñ öyünü sorap tapyar (Geldiyeva, 2006b, s. 16). “O birkaç menzil yol yürüyerek şehre gelmiş, tüccarın büyük oğlunun evini sorup bulmuş.”

Serçe bir günde kırk menzil yol yörese, sıçan kırk günde bir menzil yol yöreyär eken (Seyidov, 2012, s. 126). “Serçe bir günde kırk menzil yol yürüse, fare kırk günde bir menzil yol yürüyormüş.”

¹⁴ Menzil/ Mezil: Yarım günlük uzaklık, ara (TTS, 1995: 454, 457).

2.6.2. Uçmak'la başlayan tekerlemeler

2.6.2.1. az uçmak'la başlayan tekerlemeler

Masallarda “az yürümek” kalıbı kadar yaygın kullanımı yoktur. Benzer işleve sahiptir. *Az uçup köp uçup* “az uçup çok uçup” kalıbıyla verilerek geçişin uçmak suretiyle sağlandığını bildirmede yardımcıdır.

Az uçup, köp uçup, ençeme yurduň, deňizleriň, deryalaryň üstünden geçip, ol gızıň yaşayan mekânına barıp yetipmiş (Geldiyeva, 2006a, s. 151). “Az uçup çok uçup birkaç yurdun, denizin, ırmağın üstünden geçip o kızın yaşadığı mekâna varmış.”

2.7. Diğer formeller

Anlatılan olay, mekân ve zamandan geçişin sağlanmasında kullanılan, yukarıda ele alınan kalıpların dışında genellikle *barha-bar, yörhä-yör, sürhä-sür, gaçha-kov, gide-gide* vb. yinelemelerle kurulan formellerdir.

Bular yerin pesi bilen, Cahanbike ecäniň garaca çatmasınıň üsti bilen barha-bar, yörhä-yör, sürhä-sür bolşup, ahırı barcak şäherlerine barıp yetyärler (Geldiyeva, 2006a, s. 91). “Bunlar yerin altundan, Cahanbike ablanın kara evinin üstünden gide gide, yürüye yürüye, süre süre sonunda varacakları şehre ulaşmışlar.”

Kervenbaşınıň inisi, yüz tıllanı berip, yaňki totı cüycesini alıp gaytdı-da, yörhä-yör, sürhä-sür edip, ikinci menzilde kervenin ızından yetdi (Geldiyeva, 2006a, s. 92). “Kervanbaşının kardeşi, yüz altını verip deminki papağan yavrusunu alıp dönmüş ve yürüye yürüye, süre süre bir günde kervanın peşinden yetişmiş.”

Gaçha-kov, gaçha-kov bolşup, bir meydan kovalaşypdirlar (Geldiyeva, 2006a, s. 149). “Kaça kovalaya epey süre birbirlerini kovalamışlar.”

Bu adamlar gide-gide, bir бага барıp giryärler (Geldiyeva, 2006b, s. 10). “Bu adamlar gide gide bir bağa varmışlar.”

Ol yasavul gidip-gidip, barıp gızıň köşgünden çıkıpdır (Geldiyeva, 2006b, s. 67). “O muhafız gidip gidip kızın köşküne çıkmış.”

3. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller

Sakaoğlu bu formelleri aynı veya farklı masalda benzer şekilde gerçekleşen olaylar ile diyalogların anlatıldığı kalıplar olarak tarif eder ve bu yapıda kalıpların korunmakla birlikte masal anlatıcısından kaynaklı olarak değişiklikler olabildiğini ifade ederek şu başlıklar altında sınıflandırır:

- “C. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller
a) İki Varlığın Karşılıklı Konuşmaları

- aa) Soru Cevap Şeklinde Olan Formeller
- ab) Normal Konuşma Şeklinde Olan Formeller
- b) Bir Varlığın Tanımı ve Tasviri ile Bir Hareketin Yapılışını Anlatan Formeller
 - aa) Bir Varlığın Tasviri
 1. Kadın Aya Benzetilir.
 2. Ay İle Konuşmalı Benzetmeler
 3. Ay İle Konuşmalı ve Tasvirli Benzetmeler
 - ab) Bir Hareketin Tasviri
 - c) Masal Kahramanlarından Konuşması da Formel Olabilir
 - ç) Bir Olayın Masalcı Tarafından Anlatılması da Bir Formeller Olabilir” (2016, s. 87-89).

Türkmen masallarında incelenen örneklerde tespit edilen kalıplardan hareketle benzer durumda olan formeller şu şekildedir:

3.1. İki Varlığın Karşılıklı Konuşmaları

Masal içerisinde geçen varlıkların diyaloglarında kullanılır ve benzer durumlarda metnin diğer bölümlerinde de aynı soru-cevap ifadesi tekrarlanır.

Gurcakgızın görküne aňk bolan çopan: –Nirä baryaň? - diyip sorapdır. Onda Gurcakgız: –Är alsa, äre baryan, är almasa göre baryan - diyipdir (Geldiyeva, 2006a, s. 160). “Kukla kızın güzelliğine hayran olan çopan: –Nereye gidiyorsun? diye sormuş. O zaman kukla kız: –Er alırsa ere varıyorum, er almazsa mezara gidiyorum, demiş.”

Çopan: –Nirä baryaň? – diyip sorapdır. - Är alsa, äre baryan, är almasa göre baryan - diyip cogap beripdir (Geldiyeva, 2006a, s. 160). “Çoban: –Nereye gidiyorsun? diye sormuş. –Er alırsa ere gidiyorum, er almazsa mezara gidiyorum, diye cevap vermiş.”

Kempir namazını okap bolup: –Yeri, oylan, nireden gelip, nirä baryarsıň? – diyip, Ayazdan sorayar. Ayaz patışalarınıň buyrugını kempire aydyar (Geldiyeva, 2006a, s. 246). “İhtiyar kadın namazını kılıp: –Hey, oğul, nereden gelip nereye gidiyorsun? diye Ayaz’a sormuş. Ayaz, padişahlarının buyruğunu ihtiyara anlatmış.”

Patışa gol govşurıp: –Nireden gelip, nirä baryarsıňız, şazada? - diyip soradı. Yigit: –Meniň özüm günbatardan boların, gündogarlığına baka gidip baryan (Geldiyeva, 2006a, s. 286). “Padişah ellerini kavuşturup: –Nereden gelip nereye gidiyorsunuz, şehzade? diye sordu. Genç: –Ben batıdan geliyorum, doğruya doğru gidiyorum.”

Patışa oňa garap: –Sen maňa ulı yağşılık etdiň, şonuň üçin men hem saňa yağşılık edeyin, sen menden näme islesen dile - diyende Öwez: –Maňa saglığıň gerek hem sende bir yüzük barmış, şonu berseň - diyen (Geldiyeva, 2006a, s. 65). “Padişah ona bakıp: – Sen bana büyük iyilik ettin, bunun için de ben de sana iyilik edeyim. Dile benden ne

dilersen, deyince Övez: –Bana sağlığın gerek de sende bir yüzük varmış, onu bana versen?, demiş.”

3.2. Bir Varlığın Tanımı ve Tasviri ile Bir Hareketin Yapılışını Anlatan Formeller

3.2.1. Bir varlığın tasvirini anlatan formeller

Türkmen masallarında olumlu karakter özelliğine sahip kadınların çocukluktan olgunluk dönemine kadarki sürecinde olağanüstü fiziksel özellikleri tasvir edilirken güneşi ve ayı kışkandıracak güzelliğinden söz edilir. Bu kadınlar sıradan insan şeklinde veya peri kızı gibi olağanüstü varlıklar olabilmektedir. Ayrıca erkekler de masal kahramanı ise ay ile güneşe benzetilip altın saçlarıyla ve dikkat çekici yüz güzelliğiyle anlatılır. Söz konusu ifadeler aşağıdaki şekillerde görülmektedir:

a) Ay ve güneşe benzetmeli formeller: Yaygın olarak olağanüstü güzellikteki kadının, nadiren yakışıklı erkeklerin fiziksel özelliklerinin tasvirinde kullanılır.

Onuň dogası kabul bolup, bu agaca can girip, heykel ay diyseň, agzı bar, gün diyseň, gözi bar, güler yüzli, inçe belli, badam gabak, yuka dodak, pisse dahan, mürçe miyan bir ovadan gız boldı velin, görmäge göz gerek (Geldiyeva, 2006a, s. 95). “Onun duası kabul olup bu ağaca can girmiş, heykel ay desen ağzı var, güneş desen gözü var, güler yüzü, ince belli, badem göz, ince dudak, fıstık ağız, ince belli güzel bir kız olmuş ve görmeye göz gerekmiş.”

Onuň ay diyseň, agzı bar, gün diyseň, gözi bar diyyär (Geldiyeva, 2006a, s. 354). “Onun ay desen ağzı var, güneş desen göz varmış.”

Patışa hem gızı çola bir caya alıp baryar ve ol gıza: –Ey, näzenin, sen şeyle bir ovadan, şeyle bir güzel, hatda Ay-Gün, yıldızlar-da seni görenden utanışp, seniň gözelligiñe hayran galarlar (Geldiyeva, 2006b, s. 44). “Padişah da kızı ıssız bir yere götürmüş ve o kıza: –Ey nazenin, sen öyle güzel, öyle güzelsin, Ay, Güneş, yıldızlar bile seni gördüğünde utanıp senin güzelliğine hayran kalırlar.”

Ol şeyle bir ovadan eken. Ay diyseň, agzı bar, gün diyseň, gözi bar eken (Geldiyeva, 2006b, s. 179). “O öyle güzelmış. Ay desen ağzı var, Güneş desen gözü varmış.”

Bu oglanıň ay diyseň agzı bar, gün diyseň gözi bar, tarıpmı diyip-aydıp, gutarar yalı dälmişin (Geldiyeva, 2006a, s. 309-310). “Bu oğlanın Ay desen ağzı var, Güneş desen gözü var, tarif edilecek gibi değilmiş.”

b) Ay ve güneş ile konuşmalı formeller: Olağanüstü güzellikteki kadının Ay’ı ve Güneş’i kışkandıracak güzellikte olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılan ifadelerdendir.

Keremiñ doganları aya gayra dur diyyän, aşa görnükli gelinlerine guvanışıp, onı hem özlari bilen alıp, az yöräp, köp yöräp, dostı şat, duşmanı mat edip, maksatlarına-mıratlarına yetip, özleriniñ ene-atasınıñ yanına gelip gelyärler hem-de yedi gice-gündizläp toy tutyarlar (Geldiyeva, 2006a, s. 210). “Kerem’in kardeşleri Ay’a geri dur diyen, güzel gelinlerine sevinip onu da kendileriyle birlikte alıp az yürüyüp çok yürüyüp dostu şad, düşmanı mat edip muratlarına ererek kendi anne babalarının yanına gelmişler ve yedi gün yedi gece boyunca toy yapmışlar.”

c) Altın ve gümüşe benzetmeli formeller: Masallarda güzel kızların saçları gümüşe, erkeklerin ise altına benzetilerek betimlenir.

Kiçi gız: –Men saña altın saçlı oğul bilen, kümüş saçlı gız dogrup bererin – diyipdir (Geldiyeva, 2006a, s. 216). “Küçük kız: –Ben sana altın saçlı oğul ile gümüş saçlı kız doğuruveririm, demiş.”

Kiçi gızınñ hem aydan ay, günden gün geçip, altın saçlı oğlı bilen kümüş saçlı gızı bolupdır (Geldiyeva, 2006a, s. 217). “Aydan ay, günden gün geçip küçük kızın da altın saçlı oğlu ile gümüş saçlı kızı olmuş.”

Patışa begencine garıp-gasara baylıklarından paylap, altın saçlı oğlunu tagta çıkarıpdır (Geldiyeva, 2006a, s. 221). “Padişah sevincinden fakire fukaraya servetinden paylaştırap altın saçlı oğlunu tahta çıkarmış.”

4. Bitiş Formelleri

Masal, halk hikâyesi ve destan metinlerinin bitiş bölümünde anlatıcı tarafından kahramana, anlatıcının kendisine ve dinleyicilere yönelik söylenen iyi dilek ifadeleri, dua/ alkış içeren veya tekerlemeli, süslü kalıp ifadelerden oluşur. Naciye Yıldız (2003, s. 309) bitiş kalıplarını genel bir tanımlamayla “gerçek dünyadan adeta koparak destan dünyasında gezinen ve dinleyicilerini de gezdiren anlatıcının, tekrar gerçek dünyaya dönmesini ve dinleyicilerle ilişkisini sağlayan kalıplardır” şeklinde tarif ederek bitiş formellerinin anlatıcı ve dinleyici arasındaki bağın oluşmasındaki önemine dikkat çeker. Bitiş formellerinin kullanımında Sakaoğlu (2016, s. 89) anlatıcının ustalığının ve dinleyicinin dikkatinin etkili olduğunu belirtir. Ayrıca anlatıcının kafiyeli bazı sözlerle masalı bağlarken dinleyicilerin kendisine gösterdiği ilgiyi de göz önünde bulundurarak kısa veya uzun bir bitiş formeli ile sözlerini tamamladığını ifade eder. Bu anlamda bir masal içerisinde yer alan formal ifadeler değerlendirilirken ve mukayese edilirken icra ortamının oluşturduğu atmosfer ve icracının o anki duygu ve düşüncelerinin de etkili olduğu unutulmamalıdır.

Petsch'in çalışmasında bitiş formelleri 1. *Çıplak Bitiş*, 2. *İleriye Giden Bitiş*, 3. *Terkip Edici Bitiş*, 4. *Âni Bitişler*, 5. *Şahsî Bitirîşler* (Alangu, 2020, s. 255-259) olmak üzere beş başlık altında gruplandırılır. Sakaoğlu'nun tasnifinde ise bitiş formelleri aşağıdaki gibidir:

“Ç. Bitiş Formelleri

a) Çıplak Bitiş

aa) Yiyip İçmekle İlgili Bitiş Formelleri

ab) Murada Ermek'le İlgili Bitiş Formelleri

ac) Yiyip İçip Murada Ermek (Geçmek)'le İlgili Bitiş Formelleri

aç) Safa Sürmek'le İlgili Bitiş Formelleri

ad) Selâmete Ermek'le İlgili Bitiş Formelleri

ae) Kırk Gün Kırk Gece Düğün Yapmak'la İlgili Bitiş Formelleri

af) Katır-Satır Seçimiyle İlgili Bitiş Formelleri

ag) Çeşitli Çıplak Bitişler

b¹⁵. Devam Eden (İleriye Giden) Bitiş Formelleri

c. Özetleyen Bitiş Formelleri

ç) Ani Bitiş Formelleri

d. Şahsî Bitirîş Formelleri

aa) Gökten Elma Düşmesi

ab) Olay Yerinden Gelmek (Teminat Formelleri)

ac) Anlatıcının Kendisine veya Dinleyicilerine İyi Dileklerde Bulunması” (2016, s. 89-93).

Türkmen masallarının bitiş formelleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

4.1. Sade Bitiş Formelleri

Masalda anlatılan olaylar sade bir şekilde sonlandırılır. Kahramanlar bu bölümde doğruluk, çalışkanlık ve yiğitliklerinden dolayı mükâfatlandırılır, kötüler ise cezalandırılır (Sakaoğlu, 2016, s. 90). Türkmen masallarında engellerle dolu eşikleri aşarak yolculuğunu tamamlayan kahramanın akıbeti, anlatıcı tarafından dinleyicilere çeşitli şekillerde “mutluluğa ulaştığı” bilgisi verilerek dile getirilir. Bu amaçla kullanılan sade bitiş formellerini kendi içerisinde aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür.

4.1.1. Yiyip içmek'le ilgili sade bitiş formelleri

Seyrek olarak kullanılan bitiş formellerindedir.

Sıçan bolsa öz zâhmetini arkayın özi iymâge başlapdır (Seyidov, 2012, s. 128). “Fare ise kendi emeğini rahatça kendisi yemeye başlamış.”

¹⁵ Sakaoğlu'nun tasnifinde b, c, ç, d maddeleri “a, b, c, ç” olarak verilmiştir. Karışıklığa yol açmaması için tarafımızca önceki maddenin devamı verilerek düzeltme yapılmıştır.

4.1.2. Murada ermek’le ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda kahramanın amacına ulaştığını vurgulamak için kullanılan sade bitiş formellerindedir. Yaygın bir kullanımı vardır ve genellikle *maksat-muradına yet-* “maksat muradına er-” ikilemesiyle verilip Türkiye Türkçesine aktarımda “muradına er-” kalıbını karşılar.

Bagır bolsa batdı gitdi, öyken bolsa ötdi gitdi, dayhan hem muradına yetdi (Geldiyeva, 2006b, s. 266). “Bağır ise battı gitti, ciğer ise geçti gitti, çiftçi de muradına erdi.”

Şeylelikde, garıp murat-maksadına yetipdir (Geldiyeva, 2006a, s. 62). “Böylece garıp, muradına ermiş.”

Yartıgulak hem ecesi-kakası bilen maksat-muradına yetipdir (Geldiyeva, 2006a, s. 231). “Yartıgulak da annesi ve babasıyla muradına ermiş.”

Şeydip, oların ikisi-de mısapırçılık çekip, eşretli günlerde meylis-märekanı öñküdenem giñ gurup, maksat-muratlarına yetenler (Geldiyeva, 2006a, s. 194). “Böylece onların ikisi de misafir ağırlayıp rahat günlerde eğlenceyi öncekinden de büyük yapıp muratlarına ermişler.”

Mämmet gidip, atasını hem öz yanına getirip maksat-muradına yetyär. Garıp-gasarı goldap, rehimdär, adalatlı şa bolyar (Geldiyeva, 2006b, s. 18). “Memmet gidip babasını da kendi yanına getirip muradına ermiş. Garibi fukarayı kollayıp merhametli, adaletli şah olmuş.”

Olar sag-aman barıp, maksat-muratlarına yetyärler (Geldiyeva, 2006b, s. 143). “Onlar sağ salim varıp muratlarına ermişler.”

Cepbar suvdanam, dövdenem sag aman gutulıp, maksat-muradına yetipdir (Kadırov, 1994, s. 10). “Cepbar sudan da devden de sağ salim kurtulup muradına ermiş.”

Şeylelikde, Zerkäkil, Ilyas ve Kıyas maksat-muratlarına yetipdirler (Kadırov, 1994, s. 13). “Böylece Zerkekil, Ilyas ve Kıyas muratlarına ermişler.”

4.1.3. Toy yapmak’la ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda erkek kahramanın sevdiği kadına, kadın kahramanın ise sevdiği delikanlıya kavuşup evlenerek mutluluğa ulaştığını anlatan sade bitiş formelleridir. Türkmen masallarında sıklıkla *toy ber-/ toy tut-* “düğün yap-” ve *öylendir-* “evlendir-”, *nikalap ber-* “nikâhla-” kalıplarıyla kurulur.

Patışa bolan vakalara gınanıp, soñ gelnini hormatlap, gaytadan toy beripdir (Geldiyeva, 2006b, s. 229). “Padişah olanlara üzülop sonra gelinine hürmet edip, yeniden toy vermiş.”

Bu söz veziriň gövne makul bolup, Abdilla patışamı goňşi yurtlarıň birinden öylendirenmişler (Geldiyeva, 2006b, s. 305). “Bu söz vezirin aklına yatıp Abdilla padişahı komşu yurtlardan biriyle evlendirmişler.”

Kakası hem ähli mal-döwletini bu akıllı oglana tabşırıp, gızınam oňa nikalap beren (Geldiyeva, 2006b, s. 134). “Babası da tüm malını mülkünü bu akıllı oglana verip kızını da ona nikâhlamış.”

4.1.3.1. yedi gün yedi gece toy yapmak’la ilgili sade bitiş formelleri

Türkmen masallarında toy yapmakla ilgili sade bitiş kalıpları içerisinde yaygın kullanımı olan formellerdendir. Türk kültüründe kutsiyet taşıyan, masallarda da sıkça kullanılan formülistik 7 sayılı motifi üzerinden vurgulanan gün sayısı, toyun uzun sürdüğüne dikkat çekmede yardımcıdır.

Patışamıñ gızı bilen täciriñ oğlu yedi gice-gündiz toy tutupdırlar (Geldiyeva, 2006a, s. 32). “Padişahın kızıyla tüccarın oğlu yedi gün yedi gece toy yapmışlar.”

Patışa vadasında tapılıp, razılaşıp, gızını doganınıñ ogluna yedi gice-gündizläp toy tutup beryär ve vezir-vekilleri, rayatları bilen maslahatlaşıp, olarıñ makullamagında şalgı hem oňa bağışlayar. Oglan diyseñ adıl şa bolup yetişyär (Geldiyeva, 2006a, s. 141). “Padişah sözünde durup razı olmuş, kızını kardeşinin oğluna yedi gün yedi gece toy yaparak vermiş ve vezir vüzerası, halkıyla kararlaştırıp onların onayıyla padişahlığı da ona bağışlamış.”

Ol oglana bolsa öz yalnız gızını nikalap berip, yedi gice-gündizläp toy-tomaşa tutupdırlar (Geldiyeva, 2006b, s. 191). “O oglana ise tek kızını nikâhlayıp yedi gün yedi gece boyunca toy yapmışlar.”

Keremiñ doganları aya gayra dur diyyän, aşa görnükli gelinlerine guvanışıp, onı hem özleri bilen alıp, az yöräp, köp yöräp, dostı şat, düşmanı mat edip, maksatlarına mıratlarına yetip, özleriniñ ene-atasınıñ yanına gelip gelyärler hem-de yedi gice-gündizläp toy tutyrlar (Geldiyeva, 2006a, s. 210). “Kerem’in kardeşleri Ay’a geri dur diyen, güzel gelinlerine sevinip onu da kendileriyle birlikte alıp az yürüyüp çok yürümüş, dostu şad, düşmanı mat ederek muratlarına ererek anne babalarının yanına gelmişler ve yedi gün yedi gece boyunca toy yapmışlar.”

Begencine yedi gice-gündizlep toy beryer... Atlılar hem sag-aman yurtlarına gaydıp baryrlar (Geldiyeva, 2006b, s. 244). “Sevincinden yedi gün yedi gece boyunca toy vermiş... Atlılar da sağ salim yurtlarına dönmüşler.”

4.1.3.2. dokuz gün dokuz gece toy yapmak'la ilgili sade bitiş formelleri

Türkmen masallarında toy yapmakla ilgili sade bitiş kalıpları içerisinde yaygın kullanımı olan formellerdendir. Anlatıcı tarafından toyun eğlence içerisinde uzun bir süre sürdüğü vurgulanmak istendiğinde tercih edilir.

Şazada bilen Gülcemala bolsa dokuz gice-gündiz toy edipdir. Doganından patıшалığını ızına alıp, ogulları bilen gelen veziri bolsa, özüne birinci vezir edip, öz köşgünüň yanından cay beripdir (Geldiyeva, 2006b, s. 68). “Şehzade ile Gülcemala ise dokuz gün dokuz gece toy yapmış. Kardeşinden padişahlığını geri alıp oğulları ile gelen veziri ise kendine baş vezir yaparak köşkünün yanında ona yer vermiş.”

4.1.3.3. kırk gün kırk gece toy yapmak'la ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda en uzun toy süresini ifade eden *kırk gice- gündiz* “kırk gece gündüz/ kırk gün kırk gece” kalıbıyla kurulan sade bitiş formellerindedir. Uzun yolları aşan, türlü engelleri geçen kahramanın toyla taçlandırılan mutluluğunun en güçlü şekilde vurgulanarak ifade edildiği kalıp sözlerdir.

Patışa muňa begenip, kırk gice-gündiz toy beripdir (Geldiyeva, 2006a, s. 77). “Padişah buna sevinip kırk gün kırk gece toy vermiş.”

Toy kırk gice-gündize çekipdir. Toydan soň yetim gız özüne yagsılık eden garri kempiri köşge, öz yanına alıpdır. Onu öz enesi yalı söyüpdür (Geldiyeva, 2006b, s. 120). “Toy kırk gün kırk gece sürmüştü. Toydan sonra öksüz kız, kendisine iyilik yapan yaşlı kadını köşke, yanına almış. Onu öz annesi gibi sevmiş.”

4.1.3.4. toy yapıp murada ermek'le ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda toy yaparak bitirilen sade bitiş formellerinin bir kısmında mutluluğa ulaşmak, “murada ermek” ifadesiyle tamamlanır. Bu formeller, toy yapmak'la ilgili sade bitiş formelleri ile murada ermek'le ilgili sade bitiş formellerinin birlikte kullanımına örnektir.

Yigit patışanıň iň kiçi gızı bilen toy tutup, maksat mıradına yetipdirler (Geldiyeva, 2006a, s. 149). “Delikanlı, padişahın en küçük kızıyla evlenip muradına ermişler.”

Agır hala düşen ayalını halas edenine, ekiz oğlu Abdilla bilen Seydillanıň bolanına begenip, patışanıň oğlu yedi gice-gündiz ulı toy edip, maksat-mıradına yetyär (Geldiyeva, 2006a, s. 205). “Padişahın oğlu, zor duruma düşen hanımını kurtardığına, ikiz oğlu Abdilla ile Seydilla'nın olduğuna sevinmiş, yedi gün yedi gece büyük toy yapıp muradına ermiş.”

Patışa bolsa oğlu Haşımıň ve gelni Dürperiniň sag-aman gelenine begenip, tazededen ulı toy beryär. Şeylelik bilen, olar maksat-mıratlarına yetyärler (Geldiyeva, 2006a, s. 328).

“Padişah ise oğlu Haşım’ın ve gelini Dürperi’nin sağ salim gelmesine sevinerek tekrar büyük toy vermiş. Böylece onlar muratlarına ermişler.”

Olar hem tâzededen toy tutup, öz gelinleri bilen maksat-muratlarına yetyärler (Geldiyeva, 2006a, s. 339). “Onlar da yeniden toy yapıp gelinleri ile muratlarına ermişler.”

Patışa bolsa ol gızdan utulanını boyun alıp, kırk gice-gündiz toy tutupdır. Il-halk şatlanışpdır, yañkılaram mirat-maksadına yetipdir (Geldiyeva, 2006b, s. 107). “Padişah ise o kızının galip geldiğini kabul edip kırk gün kırk gece toy yapmış. Halk mutlu olmuş, bunlar da muradına ermiş.”

4.1.4. Yaşamak’la ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda idealize edilen ve güzel, mutlu bir hayatla ödüllendirilen kahraman ile yakınları veya nice zorluklardan geçen halkın masalın sonunda hangi koşullarda yaşadığını belirterek mutlu bir yaşama kavuşulduğunu vurgulamada kullanılan sade bitiş formellerindendir. Türkmen masallarında yaşamakla ilgili bu kalıp ifadeleri kendi içerisinde şu şekilde sınıflandırabiliriz:

4.1.4.1. rahat yaşamak’la ilgili sade bitiş formelleri

Masalın sonunda ulaşılan rahat yaşamı vurgulayan bitiş formelleri genellikle Türkmen Türkçesindeki *rahat/ parahat/ arkayın/ asuda/ dınç yaşa-* “rahat/ mutlu/ sakin yaşa-” kalıbıyla kurulur. Yaygın bir kullanımı vardır.

Divananiñ oglunıñ döwleti agzıbir, bay, asuda yaşapdır (Geldiyeva, 2006a, s. 58). “Dilencinin oğlunun halkı uyum içinde, varlıklı, rahat yaşamış.”

Halk adil şanıñ sayasında yaynap yaşayar (Geldiyeva, 2006a, s. 89). “Halk, adil şahın sayesinde refah içinde yaşamış.”

Ol yurduñ rayatları köpelip, öz ogul-gızları bilen rahat yaşap başlayarlar (Geldiyeva, 2006b, s. 86). “O yurdun halkı çoğalıp kendi çocuklarıyla rahat yaşamaya başlamış.”

Yigit bolsa rahatlanıp, şa gızı bilen arkayın yaşamaga başlapdır (Geldiyeva, 2006b, s. 147). “Delikanlı ise rahatlayıp şah kızı ile rahat yaşamaya başlamış.”

Şol zerarly yurtları abadan, rayatları hem hemişe rahat yaşayarlar (Geldiyeva, 2006b, s. 210). “Böylece yurtları güvenli, halkı da daima rahat yaşamış.”

Şäheriñ adamları yene gaygısız-gamsız, adil şanıñ sayasında parahat yaşamaga başlapdırlar (Geldiyeva, 2006b, s. 233). “Şehrin insanları yine dertsiz tasasız, adil şahın sayesinde rahat yaşamaya başlamışlar.”

Geçi bilen goyun palavı iyip, ayaklarını uzadıp, rahat yatıpdırlar (Seyidov, 2012, s. 20). “Keçi ile koyun, pilavı yiyip ayaklarını uzatarak rahat yatmışlar.”

Yurtda dokçuluk bolup, halk adil şaniň sayasında asuda yaşayar (Geldiyeva, 2006a, s. 114). “Yurtta bolluk olup halk, adil şahın sayesinde rahat yaşamış.”

Özleri-de dınç ve bol-elin yaşamaga başlapdirlar (Baymiradov, 1986, s. 227). “Kendileri de rahat ve bolluk içinde yaşamaya başlamışlar.”

Eşek, geçi, horaz, tomzak ve düşdüş möcekleriň gaçıp giden yerlerinde mekân tutup, arkayın yaşamaga başlapdirlar (Seyidov, 2012, s. 114). “Eşek, keçi, horoz, ağustos böceği ve kırkayaklar kaçıp gittikleri yerlerde mesken tutup sakince yaşamaya başlamışlar.”

4.1.4.2. mutlu yaşamak’la ilgili sade bitiş formelleri

Türkmen Türkçesindeki *bagtlı yaşa-* “bahtlı/ mutlu yaşa-”, *dövran sür-* “devran sür-” kalıbıyla kurulur. Masallarda yaygın kullanılan sade bitiş formellerindedir.

Olar bagtlı yaşap başlayarlar (Baymiradov, 1986, s. 224). “Onlar mutlu yaşamaya başlamışlar.”

Şeylelikde, çopan päliyman köseden dınp bagtlı yaşayar (Geldiyeva, 2006a, s. 170). “Böylece çoban, kötü niyetli köseden kurtulup mutlu yaşamış.”

Şeylelikde, bu är-ayal çagacıkları bilen aksakgal gocadan satın alan aklınıň arkasından hor-zar bolman, bagtlı yaşapdirlar (Geldiyeva, 2006a, s. 234). “Böylelikle bu karı koca, çocukları ile aksakallı ihtiyardan aldığı aklın sayesinde kimseye muhtaç olmadan mutlu yaşamışlar.”

İki garrı ovananca-ovadanca agtıcaklarına guvanşıp, yene uzak yıllar dövranlı durmuşda yaşanmışlar (Geldiyeva, 2006a, s. 370). “İki ihtiyar, güzel güzel torunlarına sevinip yine uzun yıllar mutlu bir hayat yaşamışlar.”

Yılanbay gelni bilen ulı döwletiň eyesi bolup, bagtlı yaşapdirlar. Olar çagacıkları bilen häli-şindi babalarına gezelence gidipdirler (Geldiyeva, 2006a, s. 20). “Yılanbay, hanımıyla büyük servet sahibi olup mutlu yaşamış. Onlar çocukları ile daima babalarını ziyarete gitmişler.”

Garga-da yilandan gutulup, dövran sürmäge başlayar (Seyidov, 2012, s. 22). “Karga da yilandan kurtulup mutlu olmaya başlamış.”

Şeydip, garıp şol yerden hovlı saldırıp, cay gurnup, gurplı hem bagtlı durmuşda yaşamaga başlayar (Baymiradov, 1986, s. 202). “Böylece garip, buraya avlu yaptırıp ev kurup refah ve mutlu bir hayat yaşamaya başlamış.”

Garga bolsa yılanıň zulumından dınpdır, çaga öndürüp, şatlıklı dövran sürmäge başlapdır (Baymiradov, 1986, s. 211). “Karga ise yılanın zulmünden kurtulup yavrulayıp mutlu yaşamaya başlamış.”

4.1.4.3. uyum içinde yaşamak'la ilgili sade bitiş formelleri

Masallarda insanların veya hayvanların birlik ve beraberlik içinde yaşadığını vurgularken kullanılan sade bitiş formelleridir. Türkmen Türkçesinde *agzıbirce yaşa- / agzıbirlikde yaşa-* “dostça/ uyum içinde yaşa-” kalıbıyla ifade edilir.

Dostlar hovpdan halas bolup, yene-de agzıbirce yaşaberipdirler (Seyidov, 2012, s. 73). “Dostlar korkularından kurtulup yeniden uyum içinde yaşayıvermişler.”

Şonluk bilen, keyikler agzıbirlikde yaşap, hemişe özlerini yırtıcı hayvanlardan gorap gezipdirler (Seyidov, 2012, s. 82). “Böylece geyikler uyum içinde yaşayıp her zaman kendilerini yırtıcı hayvanlardan koruyarak dolaşmışlar.”

4.1.5. Şad ve mat olmak'la ilgili sade bitiş formelleri

Mutlu sonla biten masalların içerisinde iyilerin kazanıp neşe dolu ve mutlu bir yaşama ulaştığı, kötülerin de kaybeden tarafta olduğu ve mutsuzluğa mahkûm olduğunu vurgulamak amacıyla *dostlar şat, düşmanlar mat bol-* “dostlar şad, düşmanlar mat ol-” ifadesi kullanılabilir. Okuyucu ve dinleyici açısından umut verici ifadelerdendir.

Soň bular ulı toy tutupdır. Il-halk Övez bilen gelnine köp alkışlar okap, dostlar şat, düşmanlar mat bolanlar (Geldiyeva, 2006a, s. 70). “Sonra bunlar büyük bir toy yapmış. Bütün halk, Övez ile gelinine çok dua okumuş, dostlar şad düşmanlar mat olmuş.”

Pađışanıñ bolsa yaşı örän yokarı eken, oña görä-de birnäçe vagtdan soňra, pağışa rayatı bilen geñeşip, özüniñ pağışalık tagtına giyevsini çıkarıp, gutlag edip, yene-de birnäçe gün toy berdi. Bu toya hälki kervenbaşını hem alıp geldiler. Dostlar şat, düşmanlar mat boldular (Geldiyeva, 2006a, s. 102). “Padişahın ise yaşı çok fazlaymış, bu nedenle de bir süre sonra padişah, halkıyla kararlaştırıp kendisinin padişahlık tahtına damadını çıkarmış, kutlayıp yine birkaç gün toy vermiş. Bu toya önceki kervenbaşını da getirmişler. Dostlar şad, düşmanlar mat olmuşlar.”

4.2. Devam Eden (İleriye Giden) Bitiş Formelleri

Olayların bitişinde masalın ana kahramanlarıyla birlikte ikinci derecede rolü olanların da geleceklerinden bilgi verilir ve bunların ömürlerinin sonuna kadar neşe ve mutlulukla yaşayıp¹⁶ çocuklarının olup olmadığından haberdar edilir (Sakaoğlu, 2016: 91). Türkmen masallarında sık kullanılan bitiş formellerindendir.

¹⁶ Masallarda çok yaşamak, vazgeçilmez bir saadet kuralı olup anlatıcı tarafından dinleyicilere teminat verme mahiyeti de taşımaktadır (Alangu, 2020, s. 257).

Ussa bilen onuñ gelni bolsa maksat-muratlarına yetip, bu yurtda bağıtyar yaşaberyärler. Olardan birnäçe perzent dünyä inyär (Geldiyeva, 2006b, s. 96). “Usta ile onun eşi ise muradına erip bu yurtda mutlu yaşamışlar. Onların birkaç çocuğu dünyaya gelmiş.”

Gelin ölmän galan gayınagalarını, eltilerini şol patışanıñ kömek bermegi bilen yene yurduna getiryär (Geldiyeva, 2006b, s. 79). “Gelin sağ kalan kayınbiraderlerini, eltilerini bu padişahın yardımını ile tekrar yurduna getirmiş.”

Payhaslı gelin yurdu adamsı bilen bile adalatlı dolandırıp, il-günüñ alkışını alan (Geldiyeva, 2006b, s. 160). “Akıllı gelin, yurdu kocasıyla birlikte adaletli yönetip bütün halkın duasını almış.”

Olar bilen agzıbirlikde yaşapdır. Şa gızdan oবাদanca-ovadanca çagalar dünyä iniberipdir-iniberipdir. Soñabaka olarıñ özleri bir şäher bolupdır — diyip aydyarlar (Geldiyeva, 2006b, s. 278). “Onlarla uyum içinde yaşamış. Şah kızından güzel güzel çocuklar dünyaya gelmiş. Sonunda onların kendileri bir şehir olmuş, diye anlatıyorlar.”

Yagday yorgutçınıñ aydışı yalı bolanmış. Soñ şol düüş görmedik ayalıñ bir oğlu bolup, ol yurduñ patışası, özi hem adil şa bolanmış. Görüp ayalıñ bolsa öñküdenem beter içi tütöp galberenmiş (Geldiyeva, 2006b, s. 334). “Durum, falcıların dediği gibi olmuş. Sonra bu düşü görmeyen kadının bir oğlu olmuş, o yurdun padişahı, kendisi de adil bir şah olmuş. Düşü gören kadının ise öncekinden de beter içi yanıp kalıvermiş.”

Ol Akpamıgıñ kömegi bilen gayın ağalarını öyeryär. Soñ hoşlaşıp, Akpamıgı yola salıp, yedi dogan maşgalaları bilen ene-atasınıñ yanında mekân tutyar. Bu yagdaya il-gün hem begenyär (Geldiyeva, 2006a, s. 45). “O, Akpamık’ın yardımıyla kayınbiraderlerini evlendirmiş. Sonra vedalaşıp Akpamık’ı yolcu edip yedi kardeş, hanımlarıyla birlikte anne ve babalarının yanına yerleşmişler. Bu duruma halk da sevinmiş.”

Köşegin şol gidişimiş. Ol hüzirem gidip baryarmış (Seyidov, 2012, s. 29). “Köşegin gidişi o gidişmiş. O şu anda da gidiyormuş.”

Tilkicik guyudan çıkıp öñ yanındaki çägelige garşı ılgayar-da gidiberyär. Şol tilkicik hüzirem gidip baryar diyärler (Baymıradov, 1986, s. 133). “Tilkicik kuyudan çıkıp önündeki çöle doğru koşup gidivermiş. Bu tilkicik şu anda da gidiyor, diyorlar.”

Patışa Alıibaba hiç zat edip bilmändir. Alıibaba bolsa ol yurtdan ol yurda erkin aylanıp, şol mätäce kömek edip yörenmiş diyärler (Geldiyeva, 2006a, s. 73). “Padişah, Alıibaba’ya hiçbir şey yapamamış. Alıibaba ise o yurttan bu yurda özgürce dolaşıp yoksullara yardım ediyormuş, diyorlar.”

4.3. Özetleyen Bitiş Formelleri

Masalın sonuna ahlaki bir görüş, bir nasihat eklenerek bitirilir. Bu eklemeler bilinen bir söz veya bir atasözü olabilir. Böylece anlatılan masaldan bir sonuç çıkarılması

sağlanır (Sakaoğlu, 2016: 91). Anlatıcının kissadan hisse bölümünü masalın sonunda sözlü olarak dile getirdiği kalıp ifadeler olarak tarif edilebilir.

Her bir işin önünden fikirini etmeli, soñundan öküneniñ peydası yok (Seyidov, 2012, s. 108). “Her işin öncesinde düşünmeli, sonradan pişman olmanın faydası yok.”

Atalar sözi: «Ogrudan ogurlasañ, Tañrıñ gülesi geler» (Seyidov, 2012, s. 149). “Atasözü ‘Hırsızdan çalarsan Tanrı’nın gülesi gelir’”.

Şol yılan öleni sebäpli “Mollası köp bolsa, toklusı harama çıkar” diyen nakıl döräpdir diyyärler (Baymıradov, 1986, s. 249). “Bu yılanın ölmesinden dolayı ‘Mollası çok ise toklusu ziyan olur’ diye bir atasözü türemiştir diyorlar.”

Bu vakadan soñ birnäçe gün geçenden soñ, şol cotda tilkicik bularıñ yanına gelip: «Gülme goñşına, geler başına», «Köp gülen bir aklar» diylenine indi düşündiñizmi?» diyip, olara gıcalat beripdir (Seyidov, 2012, s. 60). “Bu vakadan birkaç gün geçtikten sonra bu kısa tilkicik bunların yanına gelip: ‘Gülme komşuna gelir başına’, ‘Çok gülen bir aklar’ denildiğini şimdi anladınız mı?’ deyip onlara sitem etmiş.”

Ine, türkmenleriñ arasındakı «Buz üstünde tozan arama» diyen gürrüñ hem şondan galanmış (Seyidov, 2012, s. 72). “İşte, Türkmenler arasında ‘Buz üstüne toz arama’ sözü de bundan kalmış.”

4.4. Türkülü Bitiş Formelleri

Masalın sonunun bir türkü söylenerek tamamlandığı bitiş formelleridir. Seyrek kullanılır ve hayvan masallarında karşımıza çıkmaktadır.

Möcek şol çabalanıp yatışına zarınlap, şeyle aydım aydanmış: ... Gördüñ-ä bir at, / Etini iy-de, yanında yat, / Mollamadıñ, müftümidin / Nä canına gerek hat. / Ey, vay, gözüm, vay, gözüm / İlayta-da çep gözüm! (Seyidov, 2012, s. 100-101). “Kurt bu çarpınıp yatışına sızlanıp şöyle bir türkü söylemiş: ... Gördüm bir at, / Etini ye de yanında yat, / Molla mıydın, müftü müydün? / Neyine gerek hat. / Ey, vay, gözüm vay, vay gözüm, / Özellikle de sol gözüm!”

Şondan şeyle aydım alıpdır: Bağır boldı, batdı gitdi, / Öyken boldı, ötdi gitdi, / Sıçan ölüp, soñı yitdi, / Gırnak pahır nâme gitdi?! (Baymıradov, 1986, s. 248). “Ondan böyle türkü olmuş: Bağır oldu, battı gitti, / Ciğer oldu, geçti gitti, / Fare ölüp sonu yitti, / Zavallı hizmetçi nasıl gitti?”

4.5. Şahsi Bitiriş Formelleri

Sade bitiş formellerine birtakım eklemeler yapılarak meydana getirilir. Bu sayede anlatıcı da masal kahramanları içerisine dâhil olur. Gökten elma düşmesi¹⁷, anlatıcının masal mekânından gelmesi, dinleyicilere güzel dileklerde bulunması, kötülerin cezalandırılması gibi bilgilerin yer aldığı kalıp sözlerdir (Sakaoğlu, 2016, s. 92). Türkmen masallarında incelenen örneklerde aşağıdaki başlıklara uygun kalıp ifadelere rastlanılmaktadır.

4.5.1. Olay yerinden gelmek (teminat formelleri)

Masal anlatıcısı, anlatının inandırıcı olması adına olaylar içerisinde kendisinin de olduğunu, masal kahramanlarıyla beraber oturduğunu ifade ederek dinleyicilerin kahramanların mutluluğuna bir derecede ortak olmasını sağlar (Sakaoğlu, 2016, s. 92). İncelenen örneklerde anlatıcı genellikle toy gibi bir kalabalığın içerisinde kendisinin de bulunduğunu dile getirerek masalı tamamlar.

Şunluk bilen, pälvan perini ulı şazada nikalap berip, birnäçe gice-gündiz toy tutuldi. Mal barı öldürlip, dürli-dümen nahar bişirildi. Men hem toy palavından bir okara, üstünde-de ullakan omaça alıp gelyärdim veli, yolda büdüräp yıkıldım, palav yere döküldi, omaçanı bolsa Akbilek alıp gaçdı. Meniň garnum aç galdı, size-de zat galmadı (Geldiyeva, 2006a, s. 292). “Böylece pehlivan periyi büyük şehzadeye nikâhlayıp verip birkaç gece gündüz toy yapıldı. Bütün hayvanlar kesilip, türlü türlü yemek pişirildi. Ben de toy pilavından bir tabak, üstünde de kocaman bir kemik alıp geliyordum fakat yolda takılıp düştüm, pilav yere döküldü, kemiği ise Akbilek alıp kaçtı. Benim karnım aç kaldı, size de bir şey kalmadı.”

Toydan saña bir süňk getiriyärdim velin, önümden Alabay çıkdı-da gorkuzıp elimden alaydı (Ryoko, 2010, s. 44). “Toydan sana bir kemik getiriyordum fakat önüme Alabay çıktı da korkutup elimden aldı.”

Onu caylamaga menem gatnaşdım. Tilkä köp alkışlar okaldı. Náz-nıgmatlar çekildi. Hersene can, hersene, / Elim degdi kersene, / İydim-içdim, doymadım, Yene bir az bersene- diyip omın edildi (Ryoko, 2010, s. 52). “Onu defnetmeye ben de katıldım. Tilkiye çok dualar okundu. Ziyafetler verildi. Hersene can hersene, / Elim değdi tabağa, / Yedim içtim, doymadım. Yine biraz versene, diye dua edildi.”

4.5.2. Anlatıcının kendisine veya dinleyicilerine iyi dileklerde bulunması

Masalın sonunda anlatıcının mutluluğa ulaşan kahramanın akıbetini dile getirdikten sonra kendisine veya kendisini dinleyenlere de iyi dileklerde bulunup dualar ederek anlatısını tamamladığı bitiş formelleridir.

¹⁷Anadolu masallarında sıklıkla kullanılan bu formele, incelenen Türkmen masallarında rastlanılmamıştır.

Şerte görä patışa bolan yankı yetim hazınanı orta döküp, kırk gice-gündiz toy berip, maksat-muradına yetipdir. Sizem maksat-muradınıza yetiň (Ryoko, 2010, s. 87). “Şarta göre padişah olan bu yetim, hazineyi ortaya döküp kırk gün kırk gece toy verip, muradına ermiş. Siz de muradınıza erin.”

Sonuç

Formeller; masalların giriş, geçiş ve bitiş bölümlerinde anlatıcı ile dinleyici arasındaki bağın kurulmasında, metnin akıcılığının sağlanmasında ve akıcı bir şekilde icrasının tamamlanmasında, masal ülkesi denilen olağan ve olağanüstü dünyanın iç içe geçtiği mekânlarda seyahat eden dinleyicilere masal kahramanının başından geçen olayların bütünlük içerisinde nakledilmesinde aracılık eden önemli unsurlar olarak kullanılmaktadır. Geleneği bilen usta anlatıcı tarafından bilinçli olarak seçilip hem anlatıcının kendisini hem de dinleyiciyi metnin başında bir yolculuğa hazırlayan, ilerleyen bölümlerinde soluklandıran, düşündürerek dinleyicilerin zihinlerinde oluşan sorulara yanıtlar sunan ve masalın sonunda masal kahramanı ile iyi karakterlerden oluşup galip gelen yakın çevresinin mutluluğa, kötülerin ise çeşitli cezalandırmalara maruz bırakıldığını kısa ama derinliğe sahip satırlarında gözler önüne seren kalıplar olarak görülmektedir. Bu yönüyle masalların bünyesinde önemli birer unsur olarak yer almaktadır.

Türkmen masallarında formeller üzerine yapılan bu çalışma neticesinde söz kalıplarının büyük oranda masal metinlerinin bünyesinde korunduğu ve kullanıldığı görülmüştür. Ancak çağın koşullarıyla da bağlantılı olarak masal geleneğinin günümüzde zayıflamaya başlamasından dolayı ele alınan kaynaklardaki örneklerde bazı ifadelerin kullanımının gittikçe azaldığı, sanatlı, süslü ifadeler yerine kısa ve sade kalıpların tercih edildiği dikkat çekmektedir. İnceleme esnasında çeşitli tasnifler göz önünde bulundurularak temelde Sakaoğlu'nun tasnifine bağlı olarak Türkmen masallarında formeller tarafımızca değerlendirilmiş ve masalarda formeller başlangıç, geçiş, benzer durumlarda kullanılan formeller ve bitiş formelleri olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu bölümlerle ilgili tespitlerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Sade ve tekerlemeli olarak iki gruba ayrılan başlangıç (giriş) formellerinde sıklıkla “varmış” ve “zaman” ifadeli kalıpların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kalıplar içerisinde varlık ve yokluk üzerinden kurulan zıtlıklarla, zamanın eskiliği, uzaklığı ve belirsizliğine yönelik vurgularla dile getirilen olayların çok uzak devirlerde, günümüz dünyasından ayrı ve başka bir dünya tasavvurunda, belirsiz kişiler, olağan ve olağandışı varlıklar üzerinde gerçekleşen bir kurmaca olduğunu göstermek amaçlanmaktadır. Anlatıcı, basit ve kısa ifadelerle masala giriş yapmaktadır. Bu bölümde tekerlemeli formellere dair tek örneğe rastlanılmıştır. Söz konusu durumda anlatıcı ve icra ortamı da etkili olmakla birlikte masal geleneğinin zayıfladığına da işaret etmektedir. Anlatıcılar uzun uzun ahenkli

sözlerden kurulu tekerlemeler söylemek yerine yaygın olarak sade bir giriş formeliyle masala başlamayı tercih etmişlerdir.

2. Masaldaki olay, şahıs, zaman ve mekânlar arasında geçişin kurulmasında kullanılan bağlayış (geçiş) formellerinde dinleyicilerin dikkatini çekip ilgisini canlı tutmak için metnin çeşitli bölümlerinde bağlanılan şahsın ve yerin soru ile ya da doğrudan bildirildiği görülmektedir. Ayrıca olayların geçtiği zaman dilimini ifade ederken gün, ay ve yılların kısa sürede ilerlediğini belirten söz ve söz öbeklerine başvurulur. Masalda gerçekleşen olaylardan ilerleyen bölümlerde bir şahsa tek tek bahsedilmesi durumunda ise anlatıcının ve dinleyicinin yorulmaması için kısa geçiş ifadelerinden yararlanır. Olaylar, şahıslar ve mekânlar arasında kimi zaman dikkati dağılan dinleyiciyi yeniden anlatılan metne dâhil etmek ve ilgisini çekmek amacıyla söylenen *bir görse, seretse, inha* vb. kısa sözcüklerin de bağlantı kuran küçük parçacıklar olarak çok defa kullanıldığı görülür. Masalın ortasında zamansal ve mekânsal geçişin sağlanmasında ise az ve çok yürümek, uçmakla ilgili kullanımlar tespit edilmiştir.
3. Aynı veya farklı masalarda benzer durumlar gerçekleştiğinde kullanılan ifadeler üçüncü başlık altında benzer durumlarda kullanılan formeller adıyla incelenmiştir. Bu bölümde masal içerisinde yer alan iki varlığın karşılıklı konuşmalarında kalıplaşmış ifadeler, olağanüstü güzellikteki görünüme sahip kadın veya yakışıklı erkeğin, çocuğun betimlenmesinde kullanılan Ay ve Güneş'e, altın ve gümüşe benzetmeli sözlere yer verilmiştir. İlgili bölümde diğerlerine nazaran daha az örnek saptanmıştır.
4. Bitiş formelleri adı altında ele alınan dördüncü başlıkta ise Türkmen masallarının genellikle sade bitiş formelleriyle sona erdiği görülmüştür. Bunlar kendi içerisinde yiyip içmekle, murada ermekle, toy yapmakla, yaşamakla ilgili olmak üzere çeşitli alt başlıklara ayrılır. Bu bölümde anlatıcının maksadı kahramanın ve iyilerin muradına erdiğini, yolculukların, aşılacak engellerin toyla, mutlulukla ödüllendirildiğini dile getirmektir. Dinleyicilerin heyecanlı yolculuklarından sonra yeniden gerçek dünyalarına dönüş yaptığı bölümdür. Genellikle mutlu sonla biten masal türünde anlatıcının sözlerini iyi dileklerle, alkışlarla tamamlamasının beklendiği yerdir. Bu bölümün yaygın olarak sade olmakla birlikte bazı masal metinlerinde özetle, nasihat, atasözü veya bir türküyü de ifade edildiği görülür. Kimi zaman da kendisini de masalın sonunda yapılan toya dâhil eden anlatıcı, o mekândan geldiğini dinleyicilere dile getirip sözlerini sonlandırır.

Çalışmanın kapsamından dolayı sınırlı sayıdaki Türkmen masalı üzerinden bu konuya katkı sağlamak amacıyla hazırlanan tasnifin, yapılacak olan daha nice çalışmalarla güncellenmesinin ve geliştirilmesinin gerekliliğine inanmaktayız.

Etik Kurul İzni	<i>Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.</i>
Çatışma Beyanı	<i>Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.</i>
Destek ve Teşekkür	<i>Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.</i>

Kaynaklar

- Alangu, T. (2020). *Türkiye folkloru el kitabı*. İstanbul: YKY, Genişletilmiş 1. Baskı.
- Alptekin, A. B. (2000). Hayvan masallarının formel yapısı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 157-185.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi/halk edebiyatı terimler sözlüğü*. Karahan Kitabevi.
- Atay, A. (2006). Nogay masallarında formeller. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (21), 25-38.
- Bars, M. E. (2011). Formeller ve Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde bazı kullanımları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4 (2), 7-14.
- Baymıradov, A. (1986). *Hayvanlar hakkındaki Türkmen ertekileri (barlaglar ve tekstler)*. İlim.
- Bayrakdarlar, T. (2020). *Türkmen masallarında aile motifleri üzerine bir inceleme* (Tez No. 628022) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bayrakdarlar, T. (2022). *Türkmen masalları realist ve sihirli masallar*. Ötüken Neşriyat.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman zaman içinde*. İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı.
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı arzulayan sözler tekerlemeler*. Akçağ Yayınları.
- Eren, M. T. (2020). Halk edebiyatı çerçevesinde Türk ve Rus halk masallarında yer alan formeller. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 159-183.
- Geldiyeva, Ş. (2006a). *Türkmen halk ertekileri (cadılı ertekiler)*. Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi.
- Geldiyeva, Ş. (2006b). *Türkmen halk ertekileri (durmuş ertekiler)*. Türkmenistanın Milli Medeniyet "Miras" Merkezi.
- Kadırov, A. (1994). *Yedi davager*. Magarîf.
- Karagöz, E. (2020). Masallarda başlayış formelleri: İdil-Ural (Tatar ve Başkurt) masalları örneği. *Millî Folklor*, 16 (128), Yıl 32, 60-75.
- Karagöz, E. (2021). Masallarda bitiş formelleri: İdil Ural (Tatar) masalları örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (36), 1207-1226.
- Kızı, H. Ş. A. (2011). Folkorda formeller. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi (Azerbaycan Özel Sayısı)*, 4 (8), 372-375.

- Özkaynak, M. E. (2013). *Masal formellerinin sembolik çözümlemesi* (Tez No. 332024) [Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Reich, K. (2011). *Türk boylarının destanları* (Ekici, Metin Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ryoko, A. (2010). *Türkmen masalları* (Tez No. 265606) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sakaoğlu, S. (2002). Masallar. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Cilt 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 131-312.
- Sakaoğlu, S. (2008). Türk Dünyası Masallarının Başlangıç Kalıp Sözlerinden 'Bir Varmış Bir Yokmuş' Üzerine Karşılaştırmalı Bir Deneme. Dilek, Zeki vd. (Ed.). 38. ICANAS, III. Cilt (s. 1351-1364). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2016). *Masal araştırmaları*. Akçağ Yayınları, 7. Baskı.
- Sakaoğlu, S. & Ergun, M. (1991). *Türkmen halk masalları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Seyidov, N. (2012). *Türkmen halk ertekileri (hayvanlar hakkındaki ertekiler)*. Türkmenistanın İlimler Akademiyası Milli Golyazmalar İnstituti.
- Solmaz, E. (2017). Formel ifadeler ve bazı formellerin Alpamış destanında kullanımları üzerine bir deneme. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi TüLED*, (1), 1-14.
- Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü*. I. Cilt. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryat Gulluǵı, 2016.
- Yıldız, N. (2004). Türk destanlarında birinci ağızdan sözler. Özönder, B. F. Sema vd. (hz.). ÇTAS, 8-10 Mayıs 2002, (s. 160-165). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Yıldız, N. (2003). Türk destanlarında bitiş kalıpları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 309-319.
- Yolcu, M. A. (2011). Azerbaycan masallarında formeller ve formel unsurlar. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 75-88.